

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА АНГЛІЙСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ**

**Кваліфікаційна робота
магістра**

**на тему ТОПОНІМ ЯК ЗАСІБ СТВОРЕННЯ ВІРТУАЛЬНОГО СВІТУ
(НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ДЖ. Р. Р. ТОЛКІЄНА «ВОЛОДАР
ПЕРСНІВ»)**

Виконала: студентка 2 курсу
групи 8. 0359 -а-з
спеціальності 035. Філологія
спеціалізації 035.041 Германські мови
та літератури (переклад включно)
освітньо-професійної програми
Мова і література (англійська)
Чаусовська Марія Григорівна

Керівник: к.пед.н., доц. Н. О. Надточій

Рецензент: к.філ.н., доц. О. В. Шевчук

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет іноземної філології

Кафедра англійської філології

Освітній рівень магістр

Спеціальність 035 Філологія

Спеціалізація 035.041 германські мови та література (переклад включно), перша – англійська

Освітньо-професійна програма Мова і література (англійська)

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри _____

«_____» 20__ року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА
ЧАУСОВСЬКОЇ МАРІЇ ГРИГОРІВНИ

1. Тема кваліфікаційної роботи магістра (проекту) Топонім як засіб створення віртуального світу (на матеріалі роману Дж. Р. Р. Толкієна «Володар перснів»)

Керівник кваліфікаційної роботи (проекту): Надточій Наталя Олександрівна, к. пед. н, доцент

затверджені наказом ЗНУ від «23» вересня 2020 року № 1423-с _____

2. Строк подання студентом кваліфікаційної роботи (проекту): 1 грудня 2020

3. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи (проекту):
встановлення своєрідності топонімікона віртуального простору епопеї Дж. Р. Р. Толкієна «Володар Перснів»; розгляд на основі мовного, етнолінгвістичного аналізу та культури етносу в цілому топоніма віртуального простору як способу концептуалізації світу.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) : 1) здійснити огляд теоретичних джерел; 2) розкрити концепцію віртуального простору епопеї «Володар Перснів», надати

обґрунтування поняття «віртуальний простір»; 3) дати лінгвістичний аналіз топонімів віртуального простору; 4) охарактеризувати топоніми епопеї з точки зору їх структурно-семантичних особливостей.

5. Консультанти розділів кваліфікаційної роботи (проекту)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Вступ	Надточій Н. О., к.пед.н., доц.	25.09.2020	25.09.2020
Розділ 1	Надточій Н. О., к.пед.н., доц.	05.10.2020	05.10.2020
Розділ 2	Надточій Н. О., к.пед.н., доц.	29.10.2020	29.10.2020
Висновки	Надточій Н. О., к.пед.н., доц.	20.11.2020	20.11.2020

6. Дата видачі завдання 25.09.2020 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи магістра	Строк виконання етапів роботи (проекту)	Примітка
1.	Пошук наукових джерел з теми дослідження, їх аналіз	вересень 2020	виконано
2.	Добір фактичного матеріалу	вересень 2020	виконано
3.	Написання вступу	жовтень 2020	виконано
4.	Написання теоретичного розділу	жовтень 2020	виконано
5.	Написання практичного розділу	жовтень 2020	виконано
6.	Формулювання висновків	жовтень 2020	виконано
7.	Проходження нормоконтролю	листопад 2020	виконано
8.	Одержання відгуку та рецензії	листопад 2020	виконано
9.	Захист	грудень 2020	виконано

Автор роботи несе персональну відповідальність за відсутність в роботі несанкціонованих текстових запозичень (академічного плагіату)

Магістрант

_____ **М. Г. Чаусовська**
(підпис) (ініціали та прізвище)

Керівник роботи

_____ **Н. О. Надточій**
(підпис) (ініціали та прізвище)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер

прізвище)

прізвище)

_____ В.А. Бережний

(підпис)

(ініціали та

(підпис)

(ініціали та

РЕФЕРАТ

Дипломна робота – 67 стор., 94 джерела, додатки.

Об'єкт дослідження: топоніміка епопеї Дж. Р. Р. Толкієна «Володар Перснів».

Мета роботи: встановлення своєрідності топонімікона віртуального простору епопеї Дж. Р. Р. Толкієна «Володар Перснів»; розгляд на основі мовного, етнолінгвістичного аналізу та культури етносу в цілому топоніма віртуального простору як способу концептуалізації світу.

Теоретико-методологічні засади: ключові положення теорії віртуальної ономастики, зокрема топонімістики, як особливої форми існування «віртуального простору» розроблені в лінгвістиці (В.Гумбольдт, П. Флоренський, Н. Перумов та ін.).

Отримані результати: Віртуальний простір епопеї Дж. Р. Р. Толкієна «Володар Перснів» має ряд особливостей.

За структурною класифікацією у віртуальному просторі «Володаря Перснів» можна виділити такі типи топонімів: однослівні, двослівні, трислівні. За семантичною класифікацією: топоніми антропонімічного походження: топоніми, що характеризують властивості і ознаки об'єкта: колір, величину і особливості ландшафту, місце розташування, рослинність і тваринний світ, предмети навколишньої дійсності.

Послідовна реалізація польового підходу в описі топонімічного матеріалу «Володаря Перснів» дозволяє виділити 3 семантичних поля:

- семантичне поле «свій» простір;
- семантичне поле «чужій» простір;
- семантичне поле «чужий як своє» простір.

Ключові слова: *віртуальна ономастика, віртуальний простір, онім, роман, семантичне поле, топонім*

SUMMARY

The presented paper is dedicated to the study of semantic, structural and pragmatic characteristics of toponyms, used in J. R. R. Tolkien's epic «The Lord of the Rings».

The purpose of the work is to establish the originality of the toponymicon of the virtual space of the J. R. R. Tolkien's epic «The Lord of the Rings»; consideration on the basis of linguistic, ethnolinguistic analysis and culture of the ethnos as a whole toponym of virtual space as a way of conceptualizing the world.

At the heart of the virtual space of "The Lord of the Rings" there is a unique linguistic gift that the writer possessed – the gift of language formation, the creation of fictional languages. Based on the internal form of the word, the author comes up with meaningful and functionally filled names that build their own aesthetic concept.

At the level of structural and semantic features of toponyms of Tolkien's virtual space, it is expedient to distinguish the following varieties: by structure (by the number of components included in the toponym) toponyms are divided into: one-word, two-word, three-word. In the semantic classification we have identified: a) toponyms of anthroponymic origin; b) toponyms that characterize the properties and characteristics of the object: colour, size and features of the landscape, location, world of animals and plants, objects of the surrounding reality.

In the Lord of the Rings microtoponymy, two classes of onyms can be distinguished: microtoponymy, meaningful used for members of a particular society, and microtoponyms, whose names come from other languages: a combination of Celtic Old Icelandic, Old English and modern English.

Key-words: *virtual onomastics, virtual space, onym, novel, semantic field, toponym*

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВЛАСНОЇ НАЗВИ У ВІРТУАЛЬНОМУ ПРОСТОРІ	8
1.1 Значення та характерні особливості, функції ономастичної лексики.....	8
1.2 Класифікація онімів.....	15
1.3 Проблема визначення поняття «віртуальний простір».....	22
1.4 Віртуальна ономастика, як особлива форма існування «віртуального простору».....	27
1.5 Власні назви у віртуальній ономастиці.....	33
РОЗДІЛ 2 ТОПОНІМ У ВІРТУАЛЬНОМУ ПРОСТОРІ: ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ВІДОБРАЖЕННЯ ФРАГМЕНТУ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ	39
2.1 Параметри локалізації об'єкту та охоплення місцевості у віртуальному просторі.....	39
2.2 Макро- та мікротопонімія віртуального простору «Володаря перснів»..	44
2.3 Структурно-семантичні особливості топонімів у епопеї Дж. Р. Р. Толкієна.....	48
2.4 Метафоричні назви в топонімії віртуального простору «Володаря перснів».....	51
ВИСНОВКИ	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	59
ДОДАТОК А	68

ВСТУП

Простір – одна з реалій буття, яка сприймається і диференціюється людиною, тому що, на відміну від інших основних форм існування матерії, «він усвідомлюється найбільш простим способом (досить в межах даної ситуації простого руху голови і очей). Він організується людиною, що ставить себе в центр макро- і мікрокосмосу. Не випадково простір не тільки диференціюється мовними засобами у всіх мовах, але він виявляється в основі формування багатьох типів номінацій, що відносяться до інших, непросторових сфер» [Гак 1998, с. 670]. Домінуючим і основоположним у топонімічній картині світу, як фрагменті свідомості особистості, є просторовий концепт, його ментальна репрезентація і мовне втілення [Агеева 1985; Серкова 1997; Березович 2001; Дмитриєва 2002; Коваленко 2002; Шишова 2002; Черникова 2010]. Картина реального світу є «суб'єктивним образом об'єктивного світу», і в першу чергу його простору. Це ще більшою мірою властиве віртуальному світу, образ якого експлікує концептуальні установки, цілі і мотиви його творця, його суб'єктивне бачення віртуальної реальності, оскільки тут має місце сукупність певних припущень, які не перевіряються, але сприймаються свідомістю як аксіоми, очевидні факти – підстави для осмислення і бачення простору. І все це задано автором, структуровано і наповнено явними або прихованими смислами.

У відповідності з основною ідеєю, міфічний континуум Дж. Р. Р. Толкієна відзначений різними просторовими номінаціями, і це дозволяє нам розглянути ім'я власне, яке номінує в епопеї «Володар перснів» простір (топонім), як спосіб експлікації віртуальної реальності в співвіднесених поняттях: простір – міф / віртуальність – топонім, з одного боку, з іншого – як авторський світ, наповнений смислами (внутрішньотекстовою модальністю). При моделюванні Середзем'я Толкієн «користувався» не лише фантазією та інтуїцією, яка малює світ в особливому

світлі, але перш за все ерудицією і вивіреною моделлю смислів, які він вклав у своє творіння; його міф вийшов яскравою і справжньою дійсністю. А оскільки, за А. Ф. Лосєвим, міф – «це абсолютно необхідна категорія думки і життя, далека від будь-якої випадковості і свавілля», то виникла «максимально конкретна реальність» [Лосєв 1991, с. 24], «що є в той же час відмовою від звичайного ходу явищ», «містить в собі різну ступінь ієрархічності» [Лосєв 1991, с. 44], виникло «найбезпосередніше і навіть чуттєве буття» [Лосєв 1991, с. 41].

Дані топонімікона Толкієна – специфічна сфера традиційної культури, бо будь-який пласт природної мови із загальною денотативною спрямованістю кодує не тільки інформацію про фрагмент дійсності (у нашому випадку віртуальній), але насамперед це внутрішній світ носія мови – творця віртуального простору. Якщо зазвичай топоніміка виявляє «специфіку національно – обумовленого сприйняття фрагмента дійсності» [Ефанова 2003, с. 140], то сукупність віртуальних топонімів виявляє особливості особистості творця, його уподобання і акценти.

Дипломна робота присвячена дослідженню топонімікона епопеї Дж. Р. Р. Толкієна «Володар Перснів», дія якої розгортається протягом приблизно десяти тисяч років; за кожною подією в книзі стоїть європейська історія і міфологія. Вибір даного твору обумовлений тим фактом, що «Володар перснів» – синтез глибоких знань автора з історії мови, з фольклора, англо-саксонської літератури, що дозволило йому створити особливий світ, Середзем'я – неіснуючу просторово-часову єдність, в рамках якого відбувається дія. За справедливим зауваженням одного з біографів Толкієна Едмунда Фуллера: «Толкієн створив не тільки цілий світ, але світобудову, абсолютно приголомшливу за своєю завершеністю» [Fuller 1989, с. 17].

Актуальність проведеного дослідження визначається лінгвістичною невивченістю топонімії «Володаря Перснів». Зарубіжні та вітчизняні дослідники творчості Дж. Р. Р. Толкієна займалися вивченням поетики [Foster

1979; Kocher 1982; Fuller 1989; Голуб 2013], жанрової специфіки [Auden 1989; Кошелєв 1983; Олейник] та міфології «Володаря Перснів» [Kocher 1982; Кабаков 1989] але сучасних досліджень топонімікону епопеї нами виявлено недостатньо, що вказує на доцільність подальшого вивчення цієї проблематики.

Об'єкт дослідження – топоніміка епопеї Дж. Р. Р. Толкієна «Володар Перснів».

Предметом дослідження є вербалізація культурно-історичних, етнолінгвістичних і релігійних складових в топонімії віртуального простору епопеї «Володар Перснів».

Матеріалом став роман “The Fellowship of the Rings” епопеї Дж. Р. Р. Толкієна “The Lord of the Rings”, що утворюють цілісний світ зі своїми законами і традиціями, своєю міфологією і системою світорозуміння. На їх основі була складена картотека, що налічує понад 350 топонімів, які є матеріалом дослідження.

Метою нашого дослідження є встановлення своєрідності топонімікона віртуального простору епопеї Дж. Р. Р. Толкієна «Володар Перснів»; розгляд на основі мовного, етнолінгвістичного аналізу та культури етносу в цілому топоніма віртуального простору як способу концептуалізації світу.

Мета зумовила постановку конкретних **завдань** дослідження:

- 1) розкрити концепцію віртуального простору епопеї «Володар Перснів», надати обґрунтування поняття «віртуальний простір»;
- 2) дати лінгвістичний аналіз топонімів віртуального простору;
- 3) охарактеризувати топоніми епопеї з точки зору їх структурно-семантичних особливостей.

Наукова новизна роботи полягає в всебічному розгляді поняття «топонім віртуального простору»; в аналізі підходів до опису віртуального простору через топонімічний матеріал.

Тема і мета дипломної роботи визначили вибір **методів і прийомів дослідження**: описовий, представлений прийомами спостереження,

інтерпретації та узагальнення, концептуальний та лінгво-культурологічний метод. Інвентаризація зібраного матеріалу, його класифікація здійснювалась з елементами методів власне лінгвістичного, етимологічного та статистичного аналізів.

Теоретична значимість магістерської роботи полягає в комплексному підході до вивчення топонімікона у віртуальному просторі художнього твору. Результати дослідження сприятимуть більш глибокому розумінню етичної та естетичної позиції Дж. Р. Р. Толкієна, визначенню жанрової своєрідності епопеї «Володар Перснів» шляхом вивчення топонімів, що входять до її складу.

Практична значущість роботи полягає в можливості використання матеріалів, положень і висновків, які в ній містяться, у процесі вивчення та опису творчості відомого філолога і письменника Дж. Р. Р. Толкієна, на семінарських заняттях з лексикології, історії зарубіжної літератури, аналізу художнього тексту, при читанні спецкурсів і проведенні семінарів зі стилістики художнього мовлення, етнолінгвістики, теорії мови.

Результати магістерської роботи були представлені у наступних публікаціях:

1. Надточій Н. О., Чаусовська М. Г. Структурно-семантичні особливості топонімів у епопеї Дж. Р. Р. Толкієна «Володар перснів». *Белорусская цифровая библиотека LIBRARY.BY* Минск, 2020. URL : https://library.by/portalus/modules/linguistics/readme.php?subaction=showfull&id=1605082467&archive=&start_from=&ucat=& (дата звернення 11. 11. 2020).

2. Надточій Н. О., Чаусовська М. Г. Географія і віртуальний простір у епопеї Дж. Р. Р. Толкієна «Володар Перснів» у рамках концепцій топонімії. *Белорусская цифровая библиотека LIBRARY.BY*. Минск, 2020. URL : https://library.by/portalus/modules/linguistics/readme.php?subaction=showfull&id=1605082467&archive=&start_from=&ucat=& (дата звернення 11. 11. 2020).

Завдання і мета дипломної роботи обумовила її **структуру** та обсяг: вступ; 2 розділи; висновки; список використаних джерел (94 найменування, у тому числі 5 словників та 4 джерела фактичного матеріалу) та додатки.

РОЗДІЛ 1

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВЛАСНОЇ НАЗВИ У ВІРТУАЛЬНОМУ ПРОСТОРИ

1.1 Значення та характерні особливості, функції ономастичної лексики

В будь-якій мові на сучасному етапі її розвитку існують сотні тисяч загальних назв для позначення предметів та їхніх властивостей, явищ природи та інших реалій нашого життя. Крім них існує також інший, особливий клас слів, що виконують функцію виділення та індивідуалізації. Ці слова являють собою різноманітні імена та назви. В лінгвістиці їх називають власними назвами, або онімами (від гр. *ονυμα* – ім'я, назва) [Подольская 1988]. За словами Алана Гардінера, автора роботи “The Theory of Proper Names”, власною назвою вважається слово або група слів, які розпізнаються як визначаючі, або ті що мають тенденцію до визначення об'єкта чи об'єктів, до яких вони відносяться, за допомогою свого характерного звучання, не маючи відношення до значення, що його мало звучання з самого початку, або набутого шляхом асоціації із зазначеним об'єктом чи об'єктами [Fuller 1989, с. 25].

Власні назви здавна привертали увагу дослідників. Так, роботу Аристотеля «Про тлумачення» вважають початком теорії номінації. На думку Аристотеля семантика слів мала умовний характер [Галюк 2002, с. 42].

Стоїки вважали, що імена дані «від природи» та знаходили їх індивідуальними та єдиними. Тут слід додати, що клас імен власних був установлений саме стоїками, як цілком самостійний [Степанов 1985, с. 49].

Лейбніц висунув положення про те, що усі імена власні, або індивідуальні, були спочатку номінальними, або загальними [Степанов 1985, с. 61].

На сьогоднішній час оніми вивчаються представниками різних наук –

лінгвістами, істориками, психологами, географами, етнографами, літературознавцями.

Проте в першу чергу оніми ретельно досліджують саме лінгвісти, так як будь-яке найменування, незалежно від того, до якого об'єкту живої чи неживої природи воно відноситься, – це слово, що входить до системи мови, утворюється за законами мови, існує за певними правилами та вживається в мовленні.

В мовознавстві є цілий напрям лінгвістичних досліджень, присвячений іменам, назвам, найменуванням, який називається ономастикою, (від гр. *onomastike* – «мистецтво давати імена») [Ахманова 1969]. Загальна ономастика – наука, що вивчає істотне і загальне, спостережуване у власних назвах незалежно від їхньої приналежності до тієї чи іншої мови або народу. Її предмет – інваріантне, тобто загальне в ономастиці всіх мов світу: лінгвістична сутність власної назви, її відмінність від інших мовних категорій, закономірності виникнення, розвитку та функціонування онімів, їхній зв'язок з усіма рівнями мови. З неуніверсальних (національно-мовних) ономастичних рис тут зазвичай розглядаються лише ті, що допомагають краще побачити загально ономастичні закономірності, глибше зрозуміти їх структурно-мовний та функціональний прояв [Linask 1983; Толстой 2000; Фомин 2004; Тіліга 2012].

Всебічне вивчення ономастичного матеріалу передбачає його розгляд у тих аспектах і тими науковими методами, якими володіє сучасне мовознавство в усій сукупності його напрямків та шкіл – таких, як «внутрішня» лінгвістика (структуральна або конструктивна), соціальна лінгвістика, етнолінгвістика, ареальна лінгвістика, порівняльно-історичне мовознавство (компаративістика), типологічна лінгвістика, лінгвістика універсалій, прагмалінгвістика та ін [Успенский 1996; Катермина 1998; Уракова, Ирээдуй].

Загальнотеоретична проблематика ономастики зумовлена універсальним характером ономастичної лексики (вона притаманна всім мовам світу),

подібністю її найбільш загальних ознак, її функціонуванням та історичним розвитком.

Актуальним для спеціалістів ономастики є розгляд таких загально ономастичних проблем, як:

- 1) структурно-мовна (особливо семантична) специфіка власної назви, її відмінність від загальної назви;
- 2) місце ономастичної лексики в системі мови;
- 3) проблема однорідності ономастичних одиниць (слів, словосполучень та ін.) подібності та відмінності між їхніми розрядами (антропонімами, топонімами, космонімами та ін.), засад їхньої класифікації (екстралінгвістичних та внутрішньолінгвістичних), а також кордонів так званого ономастичного простору;
- 4) виникнення та закономірності розвитку онімів, роль внутрішньомовних та зовнішніх по відношенню до мови факторів у їх еволюції;
- 5) питання про характер та ступінь системної організації окремих ономастичних розрядів та ономастики мови в цілому;
- 6) специфіка літературної ономастики, використання ономастичної лексики в різних функціональних стилях;
- 7) методи вивчення ономастичної лексики;
- 8) інтердисциплінарний характер ономастичного матеріалу та місце ономастики серед інших наук суспільних та природничих;
- 9) виникнення та історія ономастики як окремої науки та її основних розділів;
- 10) прикладні проблеми ономастики (нормативно-мовні, проблеми перекладу і транслітерації, культурно-естетичні, країнознавчі, лінгводидактичні, методичні та ін.) [Фомин 2004; Фомин 2005].

Велика увага з боку вчених приділяється питанню своєрідності значення власної назви. Спочатку ця проблема сприймалася не стільки як лінгвістична, скільки як логічна, і тому її дослідниками були насамперед логіки та філософи

[Бондалетов 1983, с. 11]. Результатом цих досліджень стало виникнення значної кількості різних, іноді суперечливих поглядів та теорій. Так, наприклад, англійський логік Джон Стюарт Мілль вважав, що власні імена не мають значення, а є своєрідними ярликами, що допомагають впізнавати предмети та відрізнити їх один від одного [Галюк 2002, с. 42].

Іншу думку з цього приводу мав Х. Джозеф: він не тільки допускав наявність у власної назви значення, а й стверджував, що власна назва містить навіть більше значення, ніж загальна [Бондалетов 1983, с. 12].

На думку Бертрана Рассела, все те, що позначається у просторі та часі власними назвами, також може бути позначено за допомогою системи координат, хоча так як для повсякденного спілкування зручніше користуватися іменами, зрозумілим стає їх існування в мові.

С. Кріпке пов'язував свої ідеї щодо природи власних назв з дескриптивною теорією, згідно якої власна назва або ж синонімічна з описанням, або ж її референція до іменованого предмету визначається асоціаціями, пов'язаними з даним предметом [Kripke].

Дж. Сірл погоджувався, що власні назви мають референцію до предмету, проте заперечував наявність у оніма значення. На думку вченого, вони конотують, але не денотують [Searle].

Найголовнішою з ознак власних назв є відмінність їх від загальних назв. О. А. Білецький основну різницю між назвами власними та загальними вбачав не у їх структурно-мовному плані, а в функції, називаючи власні назви індивідуалізаторами, тоді як загальні – класифікаторами.

«Елементи ономастичного матеріалу відрізняються від інших лексичних елементів своєю екстралінгвістичною функцією, тобто своєю співвіднесеністю не з поняттями даної мови, а з дискретними об'єктами дійсності» [Березович 2001, с. 34].

О. В. Суперанська виділила такі відмінні ознаки власних назв:

1. Власна назва дається індивідуальному об'єкту, а не класу об'єктів, що мають рису, характерну для всіх індивідів, що входять до цього класу.

2. Об'єкт, який іменується за допомогою власної назви, завжди чітко виділений, окреслений, відмежований.

3. Назва не пов'язана безпосередньо з поняттям і не має на мовному рівні чіткої та однозначної конотації [Суперанская 1973, с. 234].

Інший дослідник-ономаст В. А. Ніконов підкреслював соціальну обумовленість власних назв. Він дотримувався думки, що власні назви існують тільки в суспільстві і тільки для суспільства. «В кожній мові власні назви являють собою особливу групу слів, доволі вживаних. Особливості їхнього призначення та функціонування є такими, що в кожній з сучасних мов власні імена утворюють свого роду автономну підсистему» [Никонов 1974, с. 95].

Ю. А. Карпенко зосередив увагу на сутнісних та функціональних відмінностях власних та загальних назв, а також на їхніх мовних особливостях. Вчений зазначав, що ці відмінності ідуть не по лінії узагальнення – індивідуалізації, а по лінії роз'єднання – об'єднання, так як «власні назви роз'єднують однорідні об'єкти, а загальні – об'єднують їх» [Карпенко 1975, с. 47].

Він пропонував вважати основною функцією власних назв диференціальну, а загальних назв – класифікаційну функцію. В цілому ж Ю. А. Карпенко погоджується в цьому питанні з формулюванням та термінологією відомого радянського вченого О. О. Реформатського, який стверджував, що власні назви виконують номінативну функцію (називають окремі предмети), а загальні – семасіологічну (не тільки називають предмети, а й виражають поняття про предмет [Бондалетов 1983, с. 19–20].

Спеціаліст з філософії мови Є. Гродзинський ставив за мету «показати місце власних назв у системі мови та визначити їх специфічні якості і відношення до інших категорій виразів, а також спробував встановити шляхи, які привели до виникнення власних назв як окремої мовної категорії» [Бондалетов 1983, с. 15].

Вчений розділив оніми на наступні групи: однодесигнатні, або ідеальні; багатодесигнатні (з великою кількістю носіїв); пусті – оніми, які не мають десигнатів (наприклад, імена міфологічних персонажів, що ніколи не існували) [Бондалетов 1983, с. 15–16].

Цікавими є ідеї Є. Гродзинського щодо відмінності власних назв від індивідуальних дескрипцій: «Власна назва будь-якого предмета може бути замінена без заміни десигната будь-якою іншою власною назвою, тоді як індивідуальні дескрипції не замінюють одна одну, так як позначають різні предмети в їхній одиничності» [Бондалетов 1983, с. 16]. Разом з тим, вчений допускає перетворення індивідуальних описів предмета у власні назви: «...спочатку назва міста «Варшава» була скороченим описом «село Варшова, село, що належало Варшу». Поступово значення назви змінювалося, і назва, що позначала чийось власність стала власною, і тепер позначає назву міста» [Бондалетов 1983, с. 17].

Однак у більшості випадків власні імена по відношенню до предмета частіше за все мають випадковий характер. Вони називають предмет не описуючи його. Умовність власного імені підтверджується тим, що їх звукова оболонка не має принципового значення і для носія даного імені і для тих, хто знає його [Введенская, Колесников 1989, с. 13].

Серед факторів, що впливають на вибір імені об'єкта виділяють характер здійснюваної іменем референції. За цією ознакою розрізняють чотири функціональних типа номінації: екзистенціальна, ідентифікуюча, предикативна та апелятивна [Kripke; Onomastik].

В дослідженні онімічних одиниць вчені погоджуються з наступними твердженнями:

1. Власні назви є одиницями мови, і тому повинні розглядатися як цілком законний об'єкт мовознавства; аналіз власних назв з філософських, логічних, психологічних та інших позицій не замінює їхньої лінгвістичної характеристики, яка краще за все здатна виразити їхню мовну сутність.

2. Власні назви входять до номінативних, а не комунікативних одиниць мови і в більшості мов світу входять до класу конкретних іменників (або субстантивів).

3. Специфіка власної назви помітна як на рівні мови (при загальному розгляді, за межами конкретного вживання), так і на рівні мовлення (в конкретних контекстах та ситуаціях).

4. Специфіка власної назви стосується як її структурно-мовної, так і функціональної сторони.

5. В структурно-мовному відношенні особливості онімів дають про себе знати в сфері семантики (тому багато вчених вважають власну назву лексичною, а не лексико-граматичною, і тим більш, не граматичною категорією) та меншою мірою в сфері морфології (включаючи словотвір) і синтаксису.

6. Увага до функціонального аспекту власних назв дала змогу виділити властиві для них наступні основні функції: номінативну, ідентифікуючу, диференціюючу. В якості другорядних, або факультативних, виділяють соціальну, емоційну, акумулятивну, дейктичну (вказівну), функцію «введення в ряд», експресивну, стилістичну функції [Бондалетов 1983, с. 21].

Таким чином, розгляд теоретичних джерел дає можливість зробити певні висновки щодо особливостей ономастичної лексики.

Отже, власні назви – це одиниці мови, що слугують для конкретного найменування окремих предметів дійсності. Завдяки цій спеціалізації вони набули певних особливостей у значенні, граматичному оформленні та функціонуванні.

Головне призначення власних назв – називати певний предмет, співвідносячи його з класом однотипових або споріднених предметів. Основним для власної назви є виділення предмета, і вже другорядним – співвіднесеність з йому подібними. Назва конкретного предмета для оніма є обов'язковою, тоді як понятійна співвіднесеність – факультативна.

1.2 Класифікація онімів

«Ономастичний простір можна розділити на своєрідні сектори, всередині яких виділяються окремі зони, або поля. Цей розподіл є об'єктивно необхідним, так як увесь ономастичний простір нелегко досягнути одразу. Тут в силу можуть вступати також причини суб'єктивного характеру, що визначаються як факторами суспільного устрою, так і індивідуальністю дослідника» [Суперанская 1973, с. 105].

О. В. Суперанська запропонувала різні критерії класифікації імен власних, приймаючи до уваги їх лінгвістичні та екстралінгвістичні характеристики:

1. Класифікація імен у зв'язку з номінованими об'єктами;
2. Імена, що утворились природнім шляхом та штучно створені;
3. Класифікація за лінією «мікро» – «макро» оніми;
4. Структурна класифікація імен;
5. Хронологічна класифікація;
6. Класифікація імен у зв'язку з їх мотивуванням, а також розподіл імен на апелятивні та епонімічні, на первинні та «перенесені»;
7. Класифікація імен у зв'язку з об'ємом закріплених в них понять;
8. Класифікація у зв'язку з дихотомією мова – мовлення;
9. Стилїстична та естетична класифікація [Суперанская 1973, с. 159].

З усіх можливих класифікацій на перше місце має бути поставлена предметно-номінативна класифікація, оскільки саме співвіднесеність з предметом визначає «обличчя» імені та інші його характеристики [Суперанская 1973, с. 160].

А. Бах розподіляє імена власні на:

1. Імена живих істот або істот, яких вважають живими;
2. Імена речей, куди відносяться місцевості, будинки, засоби

пересування, витвори образотворчого мистецтва, назви астрографічних та космічних об'єктів;

3. Іменування установ, суспільств;
4. Імена танців, ігор;
5. Імена думок, ідей: літературних творів, військових та інших планів;
6. Іменування музичних мотивів та творів [цит. за: Суперанская 1973, с. 173].

Розглянемо особливості деяких розрядів онімів більш детально.

Власні назви окремих неживих предметів (зброї, посуду, коштовностей, музичних інструментів і т.п.) представлені в мовознавстві хремотонімами. Цікавим та своєрідним є розділ ономастики, що займається вивченням назв коштовностей, зокрема діамантів. Деякі камені іменуються по їх власнику («Веллінгтон», «Орлов»), деякі – по місцю знахідки або зберігання («Флорентійський», «Зірка Півдня», «Полярна зірка»). Ряд назв відображає якості коштовностей («Зелений діамант») або місцевий колорит країни («Шах»). Іноді назви каменям даються на честь відомої особистості («Валентина Терешкова»). При зміні власника або місця зберігання може змінитися і назва каменя [Матвеев 2001].

Назви підприємств, закладів, спільнот, об'єднань, союзів і т.п. відносяться до групи власних імен комплексних об'єктів. Вони позначають підприємства як специфічні одиниці більш крупного порядку, а не як суму членів їх колективів і не як будівлі, в яких вони знаходяться. Для позначення підприємств, закладів, спільнот, об'єднань, союзів використовують два різних типи найменування: реальний – такий, що відображає місцезнаходження підприємства, його діяльність, і символічний – лише натякає на характер діяльності та склад учасників. До останнього типу приєднуються також аббревіатури [Суперанская 1973, с. 194–195].

Назви організацій належать до власних імен незалежно від збереження ними лексичного значення апелютивів, від яких вони утворені, так як це

індивідуальні позначення окремих одиниць, денотат яких є визначеним, що накладає обмеження на їхні конотації.

Назви органів періодичного друку близькі до назв організацій, так як за кожною подібною назвою стоїть група людей, об'єднаних спільністю ідей та поглядів – людей, які видають певну друковану продукцію. Зазвичай назва цієї продукції служить основою для найменування приміщення, де вона видається, а також людей, які її видають. Незважаючи на серійність та великі тиражі деяких періодичних видань, їхні назви не перетворюються на загальні. Це пояснюється комплексністю об'єктів, що позначаються, а також відомою символічністю назв. Для позначення друкованих видань, як і організацій, використовуються окремі слова або фрази [Суперанская 1973, с. 197].

Питання походження таких назв визначається культурологічними, історичними та соціальними факторами. Як правило, оніми такого виду представлені іменниковими фразами або ж словосполученнями, конотація яких безпосередньо корелюється із змістом, стилем та характером видання [Успенский 1996; Царалунга 2006].

Хрононіми – власні назви, якими позначаються певні відрізки та точки часу. За своїми характеристиками вони є досить різними. Існують хрононіми, які позначають явища, що повторюються регулярно, а також такі, які позначають унікальні явища. До хрононімів першого типу можна віднести події, що відбуваються з чіткою періодичністю, наприклад, раз на рік (Новий рік, Великий четвер, День вчителя). Хрононіми другого типу зазвичай єдині в своєму роді та неповторні. Вони можуть бути пов'язаними з діяльністю певних історичних постатей, і тоді ім'я цієї постаті дає назву цілій епосі (Петровська епоха, епоха Гомера), або з тим днем церковного календаря, в який відбулася та чи інша подія, як це сталося, наприклад з хрононімом Варфоломійська ніч. Хрононіми мають велике значення для таких наук, як історія, археологія та геологія [Суперанская 1973, с. 198].

Досить суперечливим є питання щодо приналежності назв свят, ювілеїв, урочистостей до розряду хрононімів. З одного боку об'єкт що іменується

ними є не відрізком або точкою часом, а святкуванням, з іншого – ці святкування зазвичай приурочені до певних дат, і тому можуть слугувати хрононімами.

На відміну від назв урочистостей, назви заходів, кампаній, війн приурочені до процесів, що відбуваються в певний час і проходять з певним настроєм. Відмінною рисою таких назв є також нерегулярність заходів, кампаній, війн, що перешкоджає їх перетворенню в номенклатурні слова. За лексичними властивостями такі найменування близькі до назв підприємств, і також можуть бути реального і символічного характеру, наприклад, назви операцій воєнного та політичного призначення. Вони, що відносяться до даної категорії становлять значний інтерес як для спеціалістів з ономастики, так і для істориків [Щетинин 1968, с. 158].

До ономастичного простору входять також назви витворів мистецтва та літератури, назви документів (документоніми), назви стихійних лих, назви орденів, медалей, почесних знаків (фалероніми) [Суперанская 1973, с. 204].

Антропоніми (імена, прізвища, прізвиська) – це розряд онімів, будь-яка власна назва, яку може мати людина (або група людей) в т. ч. імена особи, побатькові, прізвиська, псевдоніми, криптоніми, андроніми, гінеконіми, патроніми [Суперанская 1973, с. 31].

В сучасному розумінні імена особи – це індивідуальні найменування суб'єктів незалежно від походження цих слів і взаємовідносин із загальними назвами даної мови. Вони відрізняються від прізвиськ насамперед тим, що у перших номінальне значення основ не так чітко виражене як у других. Прізвиська утворюються кожен раз заново, імена ж особи передаються з покоління до покоління [Потебня 2000, с. 24].

Незважаючи на те, що антропоніми відносяться до найменувань виключно людей, цей єдиний об'єкт дає надзвичайно складний спектр категорій імен, що пов'язано з історією культури, особливостями психології людей, традиціями і та ін.

Антропоніми поділяються на індивідуальні та групові. Індивідуальні виділяють особистість з колективу, групові – даються колективам, що виділяються на основі тих чи інших ознак. Антропонім може розглядатися як офіційно надане окремій особистості ім'я, як її розпізнавальна ознака. Він називає, але не приписує ніяких якостей [Матвеев 2001, с. 87].

В процесі мовленнєвого функціонування антропонім відчуває на собі вплив багатьох соціальних факторів, що призводять до появи в нього додаткових соціальних значень. Антропонім знаходиться у тісному зв'язку з об'єктом, який він іменує, з індивідумом, людиною, членом певного суспільства. Соціальна структура цього суспільства, його ідеологія та структура неминуче повинні чинити вплив на систему антропонімії. В імені, його оформленні завжди таким чи іншим чином міститься певна інформація про статус людини у суспільстві, про відношення до нього інших членів суспільства, представників різних соціальних груп і т.ін. Згідно цьому положенню В. А. Ніконов стверджував, що власне ім'я є певним паролем, що вказує на приналежність носія до того чи іншого суспільного кола. При цьому необхідно враховувати такі фактори, як існування популярності на деякі імена в різних соціальних прошарках на певних етапах розвитку суспільства, наявність різних способів іменування одного й того ж індивіду в певних соціальних групах, існування в рядах антропонімів вказівок на територіальну та соціальну приналежність носія [Никонов 1974, с. 145].

На сьогоднішній час не існує єдиної класифікації антропонімів, яка охоплювала б усі характерні ознаки цієї категорії онімів. Проте, можна виділити деякі критерії, за якими всі антропоніми поділяються на певні групи. По-перше, це поділ антропонімічних систем різних народів на одноіменні (ті, що використовуються для іменування особистості лише одне ім'я), двоіменні (ті, що використовують для цього ім'я та прізвище, ім'я та прізвисько, ім'я та вказівку на категорію людини і т.п.), трьохіменні (ті, що використовують для іменування особи ім'я, по-батькові та прізвище). Вікова зміна імен практикується у різних народів в різній мірі, в одних вона

обов'язкова, в інших – факультативна. Ця зміна може бути прийнята в якості ще одного з критеріїв для класифікації власних імен. Поділ імен на «абсолютні», які даються безпосередньо якійсь особі у зв'язку з її певними якостями, і «відносні» – ті, що надаються особі незалежно від її особистих особливостей, по традиції, оскільки подібні імена вже існують в даному колективі [Никонов 1970; Никонов 1974].

Розгляд класифікації топонімів є необхідним для досягнення мети нашого дослідження, тож, розглянемо її більш детально, ніж попередні.

На відміну від антропонімів, класифікація топонімів є більш чіткою та визначеною. Незважаючи на велику кількість об'єктів, яким дається найменування, все їх різноманіття можна звести до відносно невеликого числа типів. Перш за все виділяються територія (сухопутна поверхня землі) та акваторія (водна поверхня). Далі розмежовують ландшафт і рельєф, що можуть бути наземними та підводними. Власні назви гір, впадин, тріщин, пагорбів об'єднуються в спеціальний розряд оронімів. Окремо виділяють *спелеоніми* – назви печер, гrotів та цілих підземних систем. Назви підземних річок та озер, що складають частину гідрографічної системи, відносяться до гідронімії, хоча сам факт їхнього розташування під землею автоматично включає їх одночасно до спелеонімії.

Дрімонімами називаються об'єкти, що позначають лісні масиви, фітонімами – власні імена окремих рослин. Ці дві групи онімів можуть умовно включатися до складу топонімії, так як беруть участь у формуванні географічних найменувань. Значущість фітонімів визначається також тим фактом, що в різні епохи вони були пов'язані не тільки з орієнтацією на місцевості, але й з різними культурами, віруваннями, міфами [Суперанская 1973, с. 186].

Серед онімів, що використовуються при позначенні об'єктів акваторії, виділяють пелагоніми (назви морів), лимноніми (назви озер), гелоніми (назви боліт), потамоніми (назви річок), мікротопоніми (назви дрібних

гідрографічних об'єктів: ключі, джерела і т.п.). Загальною назвою для всіх водних об'єктів вважаються гідроніми [Мурзаев 1982, с. 87].

Окрім природних географічних об'єктів існує також велика група об'єктів, пов'язаних з діяльністю людини. Сюди відносяться населені пункти (в лінгвістиці ойконіми), що поділяються на міста (астіоніми) та села (комоніми або хорионіми). Для назв вулиць, споруд та будівель, інтер'єрів та інших дрібних об'єктів всередині населених пунктів прийнято використовувати загальний термін урбаноніми [Мурзаев 1982, с. 81].

В розділі ономастики, сферою вивчення якого є астрономічні назви виділяють два основних терміни – космоніми (назви галактик, зіркових скупчень, туманностей, сузір'їв, і астроніми (назви зірок, планет, астероїдів). Необхідно відмітити, що космоніми – це одиниці більш широкого, загального позначення, тоді як астроніми використовуються для позначення окремих небесних тіл. Етимологію астрономічних назв як правило досить легко простежити. Прикладом тут може послужити селенонімія – топонімія Місяця: назви «морів» латинізовані і перекладаються на національні мови: Море Спокою, Море Туманів; назви гір повторюють назви гірських ланцюгів Землі і передаються згідно з національними традиціями певного народу; назви кратерів даються на честь ушавлених вчених [Суперанская 1973, с. 188].

Отже, розгляд існуючих розрядів власних назв свідчить про те, наскільки широким та різноманітним є ономастичний простір та одиниці, що входять до його складу. Деякі з них ще не є достатньо вивченими, деякі є предметом дискусій щодо приналежності їх до ономастики. Крім того, поділ ономастичного простору на зони не є загальновизначеним, не існує єдиної класифікації онімів. Важливим аспектом є також те, що об'єднуючи власні назви в один клас мовних одиниць, «слід враховувати суттєву різницю між окремими розрядами імен, що зумовлюють певні їхні особливості» [Матвеев 2001, с. 89].

Таким чином, питання класифікації онімів залишається одним з найважливіших в ономастиці. Існує декілька класифікацій власних назв в залежності від критерію класифікації. За об'єктом номінації оніми поділяються на топоніми, антропоніми, хрононіми, хрематоніми, документоніми і т.ін. Розмежування власних назв на групи має велике значення при дослідженні ономастичного окремого художнього твору та загальній його інтерпретації.

1.3 Проблема визначення поняття «віртуальний простір»

У центр уваги гуманітарної науки останніх десятиліть стає людина, яка сама творить мову і яку творить мова. Людина як мовна особистість стає об'єктом вивчення психології, соціології, філософської антропології, культурології, лінгвістики. Всі знання людини про дійсність закладені в мові. Мова як відображення людської свідомості, що змінюється слідом за зафіксованою їм картиною світу, розглядається як культурний код нації, а не просто як знаряддя комунікації і пізнання (В. Гумбольдт, А. А. Потебня, І. А. Бодуен де Куртене та ін.). Бачення світу, його розуміння і структурування, сформоване в процесі діяльності людини, закріплюються в мові у вигляді звичних і зрозумілих носію цієї мови уявлень, образів, концептів, категорій і моделей.

Людина бачить світ крізь призму мови, але й мова змінюється відповідно до потреб людини. У ній міститься «дух народу» (у розумінні В. фон Гумбольдта), «історичний колорит епохи, світобачення і світогляд етносу, стиль його мислення на різних етапах культурного розвитку, тексти культури і цілі пласти дискурсивного мислення народу» [Гумбольдт 1984, с. 15]. Мова не тільки відображає реальність, в якій живе людина, але

інтерпретує її, створюючи особливу реальність, що отримала назву віртуальної.

Словосполучення «віртуальна реальність» освоюється гуманітарною спільнотою – від філософів і культурологів до політиків і журналістів. Сенс поняття реальність (лат. *realis* – речовий) в тому, що людина потенційно відноситься до навколишнього світу як до набору предметів, якими він в змозі маніпулювати, тобто як до речового світу (за Платоном, «світу речей»). Реальність – це освоєна людиною частина світобудови.

З філософської точки зору, віртуальна реальність також має ряд специфічних рис: «вона породжена зовнішньою реальністю, актуальна тільки в процесі її активного породження, автономна у часі і просторі та інтерактивна, тобто має можливість взаємодії з іншими реальностями» [Антропова 2000, с. 12].

У зв'язку з цим поняття «віртуальна реальність» може бути розглянуто як з'єднання одночасно реального і ідеального.

Як зазначає Н.Карпіцькій у праці «Онтологія виртуальной реальности», віртуальна реальність, по-перше, «не тільки реальність тілесна або та, яка охоплюється розумом, але реальність чуттєво-образна. Віртуальний простір – це не простір предметів, але простір образів». По-друге, віртуальна реальність припускає людську діяльність всередині себе. Це є не просто образне відтворення людини, але і дія в цьому образі його волі. Якщо у віртуальній реальності не проявляються дії людини зі своїми думками, почуттями, поняттями, ставленням до реальності, то перед нами зовсім не віртуальна реальність, а лише образне, картинне відтворення дійсності [Карпицкий 1999, с. 46].

У своєму підході до матеріалу ми спираємося на концепцію Н.Карпіцького і підкреслюємо, що образ віртуальної реальності не є цілісне його втілення, а лише один з аспектів: зоровий, звуковий і т.ін.

Поняття «віртуальність» походить від латинського слова “*virtus*”, що означає «доблесть, незвичайна якість», і в античній літературі вживається для

позначення бойової доблесті. У середньовічній християнській філософії термін «віртуальність» використовувався для позначення актуальної діючої сили.

Віртуальне перебуває в «стійкій нерівновазі». У віртуальній події немає часу сформуватися, воно відбувається в нескінченно короткій протяжності. Як зазначає А.Родін у роботі «Среда и событие», «віртуальна річ немає не тільки логічної, а й реальної визначеності» [Родін 1999].

Темпоральна область віртуального постає сукупністю незв'язних топологічно, невідтворюваних тимчасових елементів. Вона хаотична, утворює «уривчасту стихію з розрізнених елементів часу» [Хоружий 2000, с. 15].

Віртуальне буття є щось інше, ніж буття речей. Образ у віртуальному бутті заданий носієм, в якому він розкритий (у дзеркалі, комп'ютері і т.ін.) і є принципово іншим по відношенню до людини, яка в ньому свідомо діє.

Враховуючи вищевикладені положення, можна сформулювати такі характеристики віртуальної реальності [Карпицкий 1999]:

- 1) віртуальна реальність є реальність образу;
- 2) образи віртуальної реальності не мають предметно-сутнісного змісту;
- 3) віртуальна реальність обмежена програмою, яка її задає, і людина всередині неї принципово не може ні змінити, ні взагалі якось впливати на програму.

Віртуальний простір – це своєрідна ментальна карта реальності в її просторовому аспекті, існує не реально, фактично, а лише в нашій свідомості. Це система орієнтирів, за допомогою яких герої і читач встановлюють місцезнаходження предметів, їх тотожність чи нетотожність по відношенню один до одного і, найголовніше, визначають своє місце і призначення серед оточуючих просторових феноменів. Вивчення віртуального простору епопеї «Володар Перснів» відомого англійського письменника і філолога Дж. Р. Р. Толкієна дозволяє не тільки розглянути його Вторинний світ в цілісності, а й визначає життєві орієнтири, духовні цінності

та пріоритети автора. Вивчення топонімів, що створюють простір епопеї «Володар Перснів», з урахуванням символічності їх значень, дозволяє розглянути географічне ім'я власне як згорнутий культурно-історичний феномен, що допомагає провести паралелі з сюжетом аналізованого художнього твору в цілому, тим самим вийти на мовну свідомість автора [Носов 1996].

Віртуальний простір «Володаря Перснів» структурується на підставі кількох ознак, що дозволяють розглянути Вторинний світ як певну систему орієнтирів. Ключовим топонімом, на наш погляд, є *Middle-earth* (Середзем'я) – місцевість, де розгортаються основні події епопеї «Володар Перснів».

Перша ознака, за якою відбувається структуризація простору, це система відносин типу «центр – периферія» (фігура – фон). Міфопоетична свідомість, відображена на сторінках «Володаря Перснів», виробляє систему бінарних розпізнавальних ознак, набір яких є універсальним засобом опису світу і включає в себе певну кількість протиставлень, що мають відповідно позитивне і негативне значення.

В якості домінантного центру будь-якого віртуального світу може виступити якась річ, що має особливе значення: або природний об'єкт, або сам чоловік. У якості центру віртуального простору «Володаря Перснів» ми пропонуємо топонім *the Shire* (Хоббітанія) – місце, яке, по-перше, є початком шляху Хранителів Кільця – початком пізнання решти світу, а по-друге, ключовим символом епопеї, так як Хоббітанія, будучи домом Фродо Торбінса, концентрує в собі світобачення головного героя й автора епопеї в цілому. Іншими словами, будь-який віртуальний простір містить в собі не тільки те, що в ньому знаходиться в даний момент, але й те, що в ньому відбувалося колись або в схожому просторі, а також те, що може статися. Толкієн, почавши опис подій «Володаря Перснів» з Хоббітанії, повертає головних героїв епопеї у вихідну точку, підтверджуючи думку про важливість

і цінність будинку в житті будь-якої істоти, реальної чи вигаданої [Маковський 2012].

Друга група ознак «базується на перцепції фізичних властивостей простору. Це категорії «далі – ближче», «вище – нижче», «праве – ліве» і т.ін. У стародавній свідомості будь-який простір «мислився в рамках дихотомічних категорій (центр – периферія, верх – низ, правий – лівий) і в космічному плані (небо – земля, південь – північ, день – ніч). Основним символом древньої свідомості був «центр світу». Він має переважне значення для орієнтації у просторі та часі, оскільки уособлює фіксовану точку, тобто першоджерело і першооснову, абсолютну реальність» [Маковський 2012, с. 263].

Ці характеристики несуть на собі стійке символічне навантаження, що в тексті «Володаря Перснів» можна проілюструвати на прикладі концепту «своє / чуже». Своє / чуже – один з центральних концептів культури. Ці концепти носять універсальний характер, оскільки вони притаманні художній творчості, науковому та побутовому мисленню. Зіставлення даних концептів стосовно віртуальної топосистеми «Володаря Перснів» включає:

- 1) осмислення «свого» на тлі «чужого»;
- 2) «відсторонення» свого і надання «особистого» чужого;
- 3) опис етнічно «чужого» за допомогою ряду ключових позицій: мова, поведінка, зовнішність і т.ін.

Третя група ознак у структуралізації віртуального простору детермінується тим, що в літературі отримало назву «особистий психологічний простір». Свій світ так само, як і чужий, представляє у «Володарі перснів» своєрідний особистісний простір (не тільки фізичний, а й символічний), який герой епопеї Фродо Торбінс асоціює з собою і, дізнавшись про небезпеку, яка погрожує його дому, прагне зберегти його від несанкціонованого вторгнення сторонніх: *“I should like to save the Shire, if I could — though there have been times when I thought the inhabitants too stupid and dull for words, and have felt an earthquake or an invasion of dragons might he*

good for them” [Толкієн 1991, с. 140]. З антропологічної точки зору особистісний віртуальний простір можна визначити як малу охоронну зону, територію, яка особливо охороняється.

Уявлення про віртуальну реальність, крім описаних вище положень, засноване на розумінні її як психологічного феномена, що діє в сфері свідомості і виступає у вигляді внутрішнього світу людини, психічної сфери діяльності індивіда. З цієї точки зору, віртуальна реальність – це «не реальність буття, а реальність переживань людини, світ її почуттів, що утворює основу його психіки» [Носов 1996; Робустова 2008]. Переживання, почуття і емоції формують віртуальність внутрішнього світу людини, яка визначається особливостями інтелектуальної діяльності з усіма притаманними процесами, що протікають в мозку індивіда. Свідомість людини, що базується на відбитому індивідуальному матеріалі, концентрує, будує якийсь віртуальний світ у категоріях уявлень, образів і та ін., формує свій ідеальний світ, різною мірою тотожний реальному навколишньому світу.

Головним мотивом і основним імпульсом життя і творчості Дж. Р. Р. Толкієна було створення величезного цілісного, розгорнутого в просторі і в часі уявного світу, створення власної міфології Англії. Саме ця «радість творіння» лежить в основі естетико-релігійної концепції Толкієна – концепції істинного Художника, що творить власний світ, який автор відобразив у віртуальному просторі епопеї «Володар Перснів».

1.4 Віртуальна ономастика, як особлива форма існування «віртуального простору»

В. Фон Гумбольдт першим звернув увагу на те, що факти мови в різних сферах свого вживання виявляють зв'язок з культурними та побутовими особливостями етносу: «Мова усіма найтоншими фібрами своїх коренів

пов'язана з « народним духом» ... Мова і духовні сили функціонують спільно і рівною мірою складають нероздільну діяльність розуму» [Гумбольд 1984, с. 165].

У цьому випадку, як про один із засобів вираження фрагмента картини світу того чи іншого народу, його моральних, етичних та етнічних установок, ми можемо говорити про особливий мовний знак – ім'я власне. Кожен народ у своїх традиційних іменах власних зазвичай шукає осмислення людської природи, перетворюючи той чи інший онім в символ [Томахин 1984; Керимбаев 1991; Мамонтова 1993; Апресян 1995; Гурская 1996; Марченко 2005].

Імена власні належать мові в цілому і кожній людині окремо. «Те, що власне у значенні називається іменем, є ядро особистості, її найсуттєвіша форма; втілюючись, ця форма обростає кільцем другорядних ономастологічних символів, які своєю сукупністю утворюють повне ім'я даної особистості. Так, по-батькові підкреслює в імені духовний зв'язок з батьком, прізвище – з родом» [Флоренский, с. 301]. У роботі «Имена» П. А. Флоренський підкреслює, що ім'ям виражається тип особистості, його онтологічна форма, яка визначає далі духовну і душевну будову. Ім'я являє собою плоть особистості. В ономастичній лексиці «проявляється національно-мовна специфіка будь-якої етнолінгвістичної спільноти» [цит. За: Супрун 2002, с. 18].

Будь-яке ім'я є «мостом між суб'єктом і об'єктом, який сприймає і сприймається, пізнає і пізнається, арена їх зустрічі і єднання, воно [ім'я] лежить в основі світу і життя» [Носов 1996, с. 8], тому чуйно реагує на всі зміни, що відбуваються в системі мови, формуючи нові парадигми лінгвістичного знання. На думку Л. М. Дмитрієвої, «будь-яка система знаходиться або в динамічній рівновазі, або в русі під впливом зовнішнього імпульсу. Такими імпульсами для ономастичної системи на онтологічному рівні можуть бути певні екстра- та інтралінгвістичні фактори, поєднання яких сприяє нерівномірності процесу її динаміки» [Дмитрієва 2005, с. 41].

А. А. Фомін у статті «Литературная ономастика в России: итоги и перспективы» пише: «Коли мова заходить про передумови розвитку тієї чи іншої наукової галузі, слід розрізняти передумови внутрішньонаукові, пов'язані із станом самої науки як інструмента пізнання на певний момент часу, і екстранаукові, що виходять за межі власне-наукової парадигми та пов'язані зі станом об'єктів, що піддаються вивченню, і суспільства, що здійснює пізнання» [Фомин 2004, с. 108]. Враховуючи активний розвиток ономастики і широкий інтерес філологів до даної галузі лінгвістичного знання (внутрішньонаукові передумови), а також сучасні потреби суспільства: глобальну комп'ютеризацію всіх галузей антропологічної діяльності, інтеграцію споріднених наукових дисциплін і т. п. (екстранаукові), ми знаходимо можливим сконцентрувати нашу увагу на понятті «віртуальна ономастика», яке вже встигло стати предметом детального вивчення ономастів.

Віртуальна ономастика – особливий напрямок ономастичних досліджень, що вивчає сукупність власних назв у віртуальній реальності, під якою ми розуміємо простір Інтернету і твори жанру “*fantasy*”.

Віртуальна ономастика:

- 1) ономастика світу Інтернету;
- 2) ономастика творів жанру “*fantasy*”.

Останнім часом «віртуальний» сприймається великою кількістю реципієнтів як синонім прикметників «нереальний», «неіснуючий» і навіть «комп'ютерний», «інтернетівський», що дозволяє дати таке визначення даним поняттям: віртуальна ономастика – галузь ономастичних досліджень, що вивчає сукупність власних назв, які побутують в ресурсах глобальної мережі Інтернет. На можливість даного визначення, так само як на необхідність введення поняття в науковий обіг, вказує підвищений інтерес лінгвістів: В. І. Супрун зазначає: «З появою віртуального простору Інтернету багато чого змінилося в комунікативних можливостях і задоволенні комунікативних потреб людини. виявилися невичерпні обсяги інформації, які постійно

поповнюються, які можуть бути передані в короткий час і пропущені через різноманітні і багатоцільові пошукові системи. Вся інформація будується в Інтернеті на ономастичній осі. Іменами власними пронизані всі тексти, іменами є назви функціонуючих всередині Мережі частин і одиниць. Фахівці говорять про «масштабну присутність в Інтернеті власних назв», відзначають їх роль при вирішенні пошукових завдань, які в тій чи іншій мірі базуються на онімах – назвах компаній та організацій, всіляких стандартів, устаткування та ін.» [Супрун 2002, с. 18–19].

Що стосується жанру “*fantasy*” («фентезі» – жанр літератури і мистецтва, що примикає до наукової фантастики, але в більш вільній, «казковій» манері використовує мотиви далеких переміщень у просторі та часі, інопланетних світів, штучних організмів, міфологію древніх цивілізацій [Линг. Энц. Словарь 1990, с. 680]), то він був обраний нами як основа формування віртуальної ономастики на тій підставі, що кожен твір цього літературного напрямку творить Вторинний світ за допомогою фантазії, уяви, яка є різновидом психічної віртуальної реальності.

Жанр “*fantasy*” проектує віртуальну реальність силами окремо взятих письменників згідно зі строгих законів і порядку, це різновид фантастики, який конструює фантастичне припущення на основі вільного, що не обмеженого вимогами науки, вимислу, головним чином за рахунок містики, магії, чарівництва [Олейник]. Світ творів “*fantasy*” має величезну творчу силу: виходячи за рамки суто літературного твору, Вторинний світ “*fantasy*” будує модель віртуального простору (як підтвердження звернемося до визначення поняття «віртуальний» – «що відноситься до суті справи або виробляє ефект, але не названий і не фактичний. Від латинського “*virtualis*” – має міць» [Подольская 1988] в реальному житті шанувальників даного жанру народжуються нові твори за мотивами вже відомих, створюються клуби шанувальників та ігри, беручи участь в яких сучасні молоді люди розділяють долі героїв улюблених книг. Отже, простір світу “*fantasy*”, у нашому випадку простір епопеї Дж. Р. Р. Толкієна «Володар Перснів» як

твори даного жанру, визнається нами як віртуальне на підставі наступних ознак:

1. Віртуальність не існує без суб'єкта сприйняття, існує тільки з ним, дозволяє створити необмежену кількість інтерпретацій, про що ми переконуємося на прикладі «Володаря Перснів» (книги, екранізація, власне сприйняття).

2. Епопея «Володар Перснів», яка була створена уявою Дж. Толкієна, стала в сучасному суспільстві не просто літературним твором, а цілим світом, який існує не реально, але віртуально, про що говорять численні клуби толкієністів зі своїм набором етичних норм і правил поведінки; твори в стилі Толкієна. «Світ Толкієна» – одне з найпопулярніших понять, що вживаються кожним, хто досліджує творчість англійського письменника Дж. Р. Р. Толкієна; воно з'явилося відразу після виходу в світ епопеї «Володар Перснів» і визначало незвичайність романної реальності, її фантастичність і разом з тим конкретність. Романна реальність змішувалася з повсякденністю, і все це разом ставало «світом Толкієна». Своїми творами Дж. Р. Р. Толкієн прагнув створити міфологію Англії. Він зазначає у своїх «Листах»: «... мене змалку засмучувала бідність моєї рідної країни, у якої не було власних легенд (які вирости б, як кажуть, на місцевому ґрунті). Грецькі, кельтські, германо-скандинавські, фінські (в які я закохався раз і назавжди), лицарські романи – будь ласка, скільки завгодно; але нічого чисто англійського, за винятком дешевих літературних поробок» [Толкієн 1991, с. 39].

3. Віртуальний світ, як вже було зазначено нами, створюється і функціонує за власними правилами і законами, важливе місце серед яких займає мова. Створюючи свої твори («Сильмарилліон», «Хоббіт», «Володар Перснів», тощо), Толкієн, будучи філологом за освітою, прагнув визначити, що з'явилося спочатку – сюжет або спроба відобразити свої думки, почуття, пристрасті: «Для мене мови і імена невіддільні від моїх творів. Вони були і залишаються спробою створити світ, в якому отримали б право на існування

мої лінгвістичні уподобання. Спочатку були мови, легенди з'явилися потім» [Толкієн 1991, с. 132]. Толкієн створює Ельфійську мовну сім'ю, представлену такими мовами, як Квенья, Сіндарін, Аварі, Нандорін та ін, які входили до Елдарінської і Аманської гілки. У власних іменах епопеї «Володар Перснів» автор паралельно приводить назви трьох різних мов: ельфійської, загальної (під нею Толкієн розуміє сучасну англійську) і мови гномів, наприклад, : *“Only once before have I seen them from afar in waking life, but I know them and their names, for under them lies Khazad-dum, the Dwarrowd-elf, that is now called the BlackPit, Moria in the Elvish tongue. Yonder stands Barazinbar, the Redhom, cruel Caradhras; and beyond him are Silvertine and Cloudyhead: Celebdil the White, and Famiihol the Grey, that we call Zirak-zigil and Bun-dushathur”* [Tolkien , p. 83].

З багатьох аспектів загально-ономастичних досліджень для опису віртуальної ономастики найбільш значущими є семасіологічний, семіотичний, логічний, термінологічний аспекти. У випадку з віртуальною ономастикою не передбачено появи нових категорій, які слугують для опису даної парадигми знання, тому ми користуємося вже відомими в ономастиці термінами «ономастичний простір», «польова структура», «ядерно-периферійні відносини» і та ін. [Кубрякова 1996]

Отже, віртуальний простір епопеї «Володар Перснів», поряд з віртуальним простором Інтернету, може стати об'єктом вивчення віртуальної ономастики, або віртуальної топонімії в синхронному зрізі. Основне призначення топонімів – фіксація географічних об'єктів на поверхні землі; призначення топонімів в епопеї «Володар Перснів» – формування і структурування віртуального простору, створеного уявою Толкієна Вторинного світу. Топонімічна лексика віртуальної реальності тісно пов'язана з особливостями світосприйняття її творця.

При вивченні власних назв віртуального простору «Володаря Перснів» ми звертаємо увагу на той факт, що топоніми, що входять в текст твору, є не

стільки плодом фантазії їх творця, скільки носіями культурно-історичної інформації, що дозволяють пояснити міфологічну складову епопеї.

1.5 Власні назви у віртуальній ономастиці

Відмінність віртуальної ономастики від ономастики літературної, або, за класифікацією Суперанської А. В., поетичної (ономатопоетики) [Суперанская 1973, с. 64]), в тому, що віртуальні оніми утворюють цілісний світ, заданий спочатку задумом творця, зі своїми законами, принципами організації і, що найбільш важливо для лінгвіста, власними мовами.

Віртуальний онім (тут ми маємо справу з двома типами онімів: комп'ютерне ім'я, яке використовується в мережі Інтернет, та ім'я, поширене в межах Вторинного світу жанру "*fantasy*") не тотожний реальному: по-перше, він завжди вмотивований, тому що є продуктом діяльності творця ім'я. «Комп'ютерне ім'я являє собою ім'я умовне або вигадане, яке користувач створює для комп'ютерного спілкування особистого характеру. Важливо, що в комп'ютерних іменах послідовно продовжує свій розвиток розрізнявальна, диференціююча функція імені ... нероздільно з нею з'єднана і інше функціональне завдання – бути засобом індивідуалізації і вербальним знаком людської унікальності, людського «я» в його протиставленні з іншими. Звичайні імена, що надаються людині при народженні, з цим завданням повною мірою впоратися не можуть, тому прагнення до самовираження спонукає користувачів до створення імен» [Голомидова 1998, с. 19–20].

По-друге, власні імена у віртуальній ономастиці часто є словами, які не просто вимагають певного контексту, а організують його, структурують, розподіляють на ділянки, смислові локуси, тому аналіз мовних особливостей передбачає ретельне вивчення не тільки даного класу слів, але і їх оточення.

Іншими словами, потрібен вертикальний семантичний потенціал тексту, створеного для вираження концептуального осмислення певного комплексу фактів. Імена віртуального простору жанру “*fantasy*” актуалізують об’ємну культурно-історичну інформацію і комплекс різних асоціацій, часом виходять за межі життя тіла, навіть життя соціуму на певній ділянці історії. Виникає в задумі автора, носія абсолютно певної культурної інтенції, система символів, яка вербалізується у власній назві, в якому початково закладена і денотація, і конотація, бо вербальна основа для автора має початково предметний образ, відзначений символічним значенням, як правило, амбівалентним. І тут виявляється трансформаційний (текстопороджуючий) потенціал структури оніма – символу, що включає в себе духовну висоту, самопізнання, духовну чистоту, постійність, вічність, божественне начало, і навпаки. Можна говорити про комплекс моделі онімів – символів, які забезпечують об’ємно-прагматичне і структурно-смісловне членування тексту “*fantasy*”, виявляючи для читача індивідуально-авторську концепцію світу, головну тему твору, його модусний простір, бо перед нами суб’єктоцентричний текст з дуже певним ставленням творця тексту до його змісту [Кабаков 1989, с. 4].

Межі віртуальної ономастики значно ширше ономастики літературної: у ній дуже важлива роль ім’ядателя як мовної особистості.

Фомін А. А. Зазначає, що літературний онім, будучи «одним з художніх прийомів, що формує концептуальний план всього тексту» [Фомин 2005, с. 54], може досліджуватися в декількох напрямках:

- 1) як проекція на особистість автора і його ментальну модель дійсності, що допомагають об’єктивізувати прихований «авторський» зміст імені;
- 2) як проекція на мовну систему конкретної мови; ім’я власне виступає в цьому випадку в якості мовної одиниці, що реалізує свій мовний потенціал;
- 3) як проекція на простір інтертекст, виконуючи при цьому ремінісцентну функцію;

4) як проекція на особистість читача і його ментальну модель твору, аналізу при цьому підлягає ім'я з позиції реципієнта, що сприймає і інтерпретує художній світ тексту;

5) як проекція на сам художній текст як систему і формований їм віртуальний художній світ [Фомин 2005, с. 55–56].

Говорячи про відмінності онімів реальних (у т.ч. регіональних, літературних та ін.) від віртуальних, підкреслимо, що між ними є істотна різниця. Якщо в якості ядра реальної онімичної системи виступають антропоніми [Топорова 1996; Супрун 2002], а периферію займають хрононіми, деякі види топонімів та мікротопонімів, космонімів та ін., то у віртуальній ономастиці, зокрема в іменах світу “*fantasy*”, ядерними повинні вважатися топоніми, які структурують Вторинний світ та роблять його реально-відчутним. Традиції жанру “*fantasy*” беруть початок у лицарських романах середньовічної Європи, дія розгортається в історичному часі, але їх оповідний простір – умовний, «фесеричний» світ, де не має значення ані справжня географія, ані політичні кордони. Основою оповідання стає мандрівка героя в пошуках якоїсь високої ідеї, тема шляху є ключовою для письменників (У. Морріс, Дж. Стефане, К. Льюїс, У. Ле Гуїн, Дж.Р. Р. Толкієн і ін.), тільки через пізнання просторових орієнтирів здійснюється пізнання світу. На цій підставі ми стверджуємо, що ядром ономастичного простору віртуального світу творів “*fantasy*” є топоніми, оскільки саме вони концентрують культурно-сторичну, етнічну, лінгвокультурологічну інформацію, а текст, у свою чергу, теж стає розгорнутим символом.

Топоніми епопеї Дж. Р. Р. Толкієна «Володар Перснів» виступають як спочатку концептуалізовані, культурно марковані феномени, які можна досліджувати лише при взаємодії екстра- та інтралігвістичної інформації [Кошелев 1983].

На наш погляд, вигадана країна Середзем'я, з її позитивними і негативними персонажами, – це, мабуть, не стільки Земля багато століть тому, скільки сучасний опис нашого світу з урахуванням культурно-

історичного досвіду різних етичних, естетичних і релігійних традицій різних народів.

Що стосується творчості Дж. Р. Р. Толкієна, то описана їм країна *Middle-earth* (Середзем'я), будучи категорією вигаданою, віртуальною, проте містить деякі риси оточуючого нас світу. “*Yes, Middle-earth is a place of many marvels. But they are all carefully fitted into a framework of climate and geography, familiar skies by night, familiar shrubs and trees, beasts and birds on earth by day, men and manlike creatures with societies not too different from our own. Consequently the reader walks through any Middle-earth landscape with a security of recognition that woos him or to believe in everything that happens. Familiar but not too familiar, strange but not too strange. This is the master rubric that Tolkien bears always in mind when inventing the world of his epic*” [Kocher 1982, с. 2].

Топонім *Middle-earth* (Середзем'я) має коріння у фольклорі різних народів, тому при його дослідженні ми спираємося на культурну традицію індоєвропейців. За М. М. Маковським, *Middle* («середина») – «в давнину вважалася місцем розташування Всесвіту, символом святості, божественної доброти і сили. Всесвіт же уособлювався з Світовим деревом. За уявленнями деяких північних народностей, на Північному полюсі світове дерево впирається в Полярну зірку» [Маковский 2012].

Топонім *Middle-earth* (Середзем'я), символічно використовується для позначення центру всієї системи світобудови епопеї «Володар Перснів», місця святого, магічного (магією володіють ельфи, здатністю передбачати майбутнє наділена Галадріель). Але, з іншого боку, при затвердженні влади Саурона, який прагнув поневолити всіх жителів Середзем'я, позбавити їх самостійності, волі і соціальності, Середзем'ям загрожувала б смерть, так як поняття простору в широкому сенсі виключено за відсутності соціальності.

В епопеї «Володар Перснів» топонім володіє надприродною силою, містить комплекс прихованих смислів. Ряд топонімів *The Great Forest* (Віковичний Ліс), *The Barrow-downs* (Могильники), *The Withywindie* (річка

Ветлянка), *Mordor* (Мордор) навівають страх на жителів Хоббітанії, які раніше ніколи не залишали межі своєї батьківщини.

“Here Fatty Bolger halted .. ‘Good-bye, Frodo he said. I wish you were not going into The Forest. I only hope you will not need reciting before (he day is out)”.

“... Though they did not mean to go this way, if they could help it; the Barrow-downs had as sinister a reputation in hobbit-legend as the Forest itself”.

“Mordor even you hobbits have heard of like a shadow on the borders of old stories”.

Особливе місце в казково-міфологічній традиції займає проблема довільного іменування. Зміна місць у світі, нове співвідношення зі світом тягне за собою перейменування або, навпаки, перейменування виробляє такий перелом у житті. Так, перейменування *“the brown river Baranduin”* – «бурхливої річки Варандуїн» у *“the Brandywine”* – «Бреїдідіум», «став для Хоббітанії кроком першим, кордоном подальшого відліку». Якщо іменування може бути уподібнене народженню, то перейменування – нове народження, що означає не тільки нову епоху в часопису Хоббітанії, але, по суті, нове життя, побут і звичаї. Підтвердженням цьому може служити іменування новозбудованої вулиці в Хоббітанії, що з’явилася після битви у 1419 році, останньої битви в Хоббітанії:

“There was some discussion of the name that the new row should be given. Buttle Gardens was thought of or Better Smials. But after a while in sensible hobbit-fashion it was just called New Row. It was a purely Bywuter joke to refer to it as Sharkey’s End. It was a purely Bywuter joke to refer to it as Shurkey’s End” [Tolkien , p. 209].

Таким чином, слово, отримавши матеріальну (звукову) оболонку, починає структурувати навколишню дійсність спочатку віртуально (в нашій підсвідомості), потім реально, докорінно змінюючи наше життя. Віртуальності, як категорії нереальної, протиставлена реальність – освоєний людиною простір. Поняття «віртуальна реальність» освоюється

гуманітарною спільнотою – від філософів і культурологів до політиків і журналістів, це предмет міждисциплінарного дослідження, який вивчається в рамках філософії, психології, культурології, лінгвістики та інших наук. Віртуальна реальність характеризується власною просторовою і власною темпоральністю [Орлянская 2002]. Віртуальний простір – це своєрідна ментальна карта реальності в її просторовому аспекті, існує нереально, фактично, а лише в нашій свідомості. Це система орієнтирів, за допомогою яких людина визначає місцезнаходження предметів, їх тотожність чи нетотожність по відношенню один до одного і, найголовніше, визначає своє місце серед інших явищ буття.

Розвиток лінгвістики на сучасному етапі призвів до можливості виділення нової галузі ономастичних досліджень – віртуальної ономастики, під якою ми розуміємо особливий напрямок ономастичних досліджень, що вивчає сукупність власних назв, існуючих віртуально, тобто, з одного боку, імена творів жанру *“fantasy”*, а з іншого – імена, що існують у глобальній мережі Інтернет.

Імена власні у віртуальній ономастиці, подібно онімам у художньому творі, часто є словами, які вимагають певного контексту і організують його. В якості матеріалу дослідження та опису віртуальної ономастики ми використовували епопею Дж. Р. Р. Толкієна «Володар Перснів», яка являє собою особливий тип літературного твору, що створює віртуальний світ на основі міфології і фольклору різних етносів. При вивченні власних назв віртуального простору «Володаря Перснів» ми звертаємо увагу на той факт, що топоніми, що входять у текст твору, є ядром ономастичного простору віртуального світу; це не стільки плід фантазії їх творця, скільки носії культурно-історичної інформації.

РОЗДІЛ 2

ТОПОНІМ У ВІРТУАЛЬНОМУ ПРОСТОРИ: ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ВІДОБРАЖЕННЯ ФРАГМЕНТУ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ

2.1 Параметри локалізації об'єкта та охоплення місцевості у віртуальному просторі

Реальний простір не співвідноситься прямо ні з однією мовною категорією, а мовна картина світу не може бути повністю адекватна дійсності: результати пізнавальної діяльності людини не тільки фіксуються мовними засобами, але і функціонують в мовних творах (в діалектах, в розмовній мові, у літературно-художніх текстах) [Агеева 1985; Воркачев 1995; Кубрякова 1988; Семів 2000]. Як зауважує Ю. С. Степанов, концепт «простір», нарівні з концептом «час», який конструює константу «Мир», є поняттям великої міри абстракції [Степанов 1985].

Простір як одна з фундаментальних категорій людського світосприйняття передбачає різні інтерпретації, що пов'язано з гносеологічною проблемою відображення дійсності свідомістю людини. З цією філософською проблемою пов'язана і проблема мовознавства – концептуалізація засобами мови категорії простору.

Проблема існування різних «просторів» пов'язана з тим, що просторові уявлення можуть бути розглянуті як мінімум у двох аспектах: у мові як такій, та у метамові лінгвістичного опису. У рамках другого аспекту елементи просторових уявлень включають такі лінгвістичні поняття і терміни, як система і структура мови, осі мови (синтагматика і парадигматика), рівні мови, семантичні та лексичні поля, центральні та периферійні значення, різні

поняття континууму, просторові моделі, а також семантичний простір, концептуальне простір, поетичний простір, референтний простір і та ін.

Розуміння сутності мовної картини світу письменника досить актуально при сприйнятті, інтерпретації читачем художнього тексту. Дослідження його як вербального вираження світобачення письменника є засобом осягнення цього бачення і проникнення в істинний його сенс [Железняк 2001].

Говорячи про проблему існування різних «просторів», необхідно сказати про третій аспект – про представлення простору в художньому тексті [Коваленко 2002; Колесова 2002; Шишова 2002; Shiprey 2003; Тіліга 2012]. Саме в художньому тексті, з одного боку, відображаються всі істотні властивості простору як об'єктивної буттєвої категорії, з іншого – репрезентація простору в окремому художньому творі унікальна, тому що творчим мисленням автора в ньому відтворюється уявний Вторинний світ, виокремлюючи тим самим мовну картину світу.

Концепція віртуального простору включає такі поняття, як об'єкт і місце. Об'єкт представляє собою обмежену частину простору, що має цілісність, перцептивну самостійність і визначеність. Місце – це частина простору, який даний об'єкт займає і іменує згідно своєму світорозумінню і світовідчуттям, тому значення і роль топоніма в описі картини світу значна. Топонімічну систему можна розглядати як елемент мовної картини світу, що має свою власну внутрішню організацію, обумовлену специфікою об'єкту, що відбивається. Елементи, що містяться в топонімії, в тому числі і в існуючій віртуально, крім його основної денотативної інформації, пов'язані з психологічними і соціальними факторами, що визначають процес людського спілкування, пізнання навколишнього світу [Керимбаев 1991].

Вербальний матеріал, що описує просторове сприйняття, співвідноситься з мовною картиною світу, утворює один з її фрагментів, але особливе місце серед мовних засобів означення належить географічним власним іменам.

Географія і віртуальний простір в епопеї Дж. Р. Р. Толкієна «Володар Перснів» має ряд особливостей: розповідь у Толкієна географічна, певною мірою циклічна, герої постійно у дорозі, причому у дорозі, визначеній конкретно: відома початкова точка (Хоббітанія), відомо, по якій місцевості лежить шлях (Середзем'я), відома ціль (знищити Кільце Всеваддя, тим самим позбавити сили Володаря Мордора Саурона), відомий кінцевий пункт призначення: *“There is only one way: to find the Cracks of Doom in the depths of Orodruin, the Fire-mountain, and cast the Ring in there if you really wish to destroy it, to put it beyond the grasp of the Enemy for ever”* [Tolkien 2003a, p. 138].

У певному сенсі ці способи номінативного відображення просторової реальності співвідносяться з двома типами просторових бачень, які виділяються психологами та позначені як карта-шлях і карта-огляд.

Карта-шлях – послідовне уявлення пересування в просторі, де вихідним є сама людина, що рухається; для цієї карти характерна поступовість простеження просторових відносин. Описуючи Середзем'я, Толкієн використовує карту-шлях, послідовно проектуючи топоніми: *“The ancient East-West Road ran through the Shire to its end at the Grey Heavens and dwarves had always used it on their way to the mines in the Blue Mountains”* [Tolkien 2003b, p. 13].

Карта-огляд – одночасне єдине уявлення системи різних просторово розміщених і співвіднесених предметних компонентів, що утворюють координовану просторову єдність; така карта характеризується одночасністю уявного охоплення предмета [Степанов 1985, с. 467] і тягнеться одночасно з півночі на південь і з заходу на схід: *“And in those days also they forgot whatever languages they had used before, and spoke ever, after the Common Speech, the Westron as it was named, that was current through all the lands of the kings from Amor to Condor, and about all (he coasts of the Sea from Belfalast to Lune”* [Tolkien 2003a, p. 21].

Ряд дослідників [Зеленский 1988; Герд 1995; Зосімова 2016; Арделян 2019] відзначають, що уявлення першого типу (карта-шлях) розвиваються раніше, ніж подання, що складають зміст другого типу (карта-огляд). В епопеї Дж. Р. Р. Толкієна «Володар Перснів» відбувається накладання двох типів просторових бачень, причому такі способи сприйняття простору знаходимо не тільки у різних героїв (Хранителі Кільця після рішення Світлої Ради відправляються в Мордор, щоб викинути Кільце Всевадда в Вогняну гору. Перед нами карта-шлях, згідно з якою герої послідовно пересуваються по Середзем'ю, прагнучи до своєї мети. Владика Чорного Замку Саурон за допомогою Всевидючого Ока може подумки потрапляти у самі затишні куточки Середзем'я в мінімально короткі часові проміжки – це карта-огляд), але і на прикладі головного героя Фродо Торбинс, Зберігач Кільця, сприймає просторову реальність через карту-шлях, здійснюючи подорож з Хоббітанії в Мордор і назад, у своїх же сновидіннях, про що вже згадувалося нами, маленький хоббіт пізнає навколишній його простір за допомогою карти-огляду віртуально, передбачаючи майбутні труднощі задалегідь.

На наш погляд, створюючи епопею «Володар Перснів» з його особливою системою світопредставлення, Толкієн будує свій світ в асоціативного зв'язку з історією реального світу, це здатність до більш повного осягнення світової культури та історії: просторові межі вимальовуються з топографічними подробицями на картах Середзем'я.

Параметр охоплення місцевості передбачає врахування обсягу, деталізованості і перспективи бачення місцевості, а також характеру зчеплення елементів просторової картини світу. Якщо при локалізації об'єкта важлива точка зору номінатора, то в даному випадку важливо поле зору [Бондалетов 1983, с. 181].

Комплекс топонімів – це «знаковий континуум, змістовна сторона якого створює певний інформаційний простір, і в ньому образ простору промальовується в різних смислових модальностях» [Дмитрієва 2002, 149]. За словами У. Оден, простір, створений Толкієном – це уявний світ, створений

виключно за своїми суворими законами і правилами, а не тільки бажанням і волею автора. *“The first task of the maker of an imaginary world is the same as that of Adam in Eden: he has to find names for everyone and everything in it and if, as in Tolkien’s world, there is more than one language, he has to invent as many series of names as there are tongues”* [Auden 1989, p. 51].

Прочитання інформаційного простору відбувається у відповідності з певними культурними нормами через вичленення елементів і структур, відповідальних за передачу смислів, що дозволяють розрізняти смислові рівні або різні концепції сприйняття простору:

1. Простір постає як предметна реальність, що формує образ знайомого ландшафтного, в тому числі і архітектурного середовища: *“And upon its out-thrust knee was the Guarded City, with its seven walls of stone so strong and old that it seemed to have been not budded but carven by giants out of the bones of the earth”*.

2. Як місце і зона поточної діяльності, що диктують стереотипи поведінки: *“He let blow the horns to rally all men to his banner that could come thither; for he thought to make a great shield-wall at the last, and stand, and fight there on foot till all fell, and do deeds of song on the fields of Pelennor, though no man should be left in the West to remember the last King of the Mark”*.

3. Як тим чи іншим чином організовані форми, що направляють інтерпретацію в галузь ідеологічних, естетичних, пізнавальних та інших уявлень: *“Then Pippin cried aloud, for the Tower of Ecthelion, standing high within the topmost walls ‘shone out against the sky, glimmering like a spike of pearl and silver, tall and fair and shapely, and its pinnacle glittered as if it were wrought of crystals; and while banners broke and fluttered from the battlements in the morning breeze ‘and high and far he heard a clear ringing as of silver trumpets”*.

Концепція віртуального простору епопеї Дж. Р. Р. Толкієна «Володар Перснів» унікальна тим, що ідея початку просторових уявлень збігається з ідеєю межі (в якості початку межі виступає будинок Фродо і Більбо

Торбинса). Усередині поля простору можна виділити ряд структур, дослідженню яких присвячений даний розділ:

- 1) типи простору (віртуальне і реальне);
- 2) організація простору-опозиції: центр – периферія, «свій» – «чужий» простір;
- 3) позиції об'єктів, їх просторова співвіднесеність (близько – далеко, праворуч – ліворуч і т.ін.);
- 4) сприйняття простору: вид, аспект, точка зору, відстані, поверхні і та ін.

При дослідженні віртуального простору ми звертаємо увагу на те, що Дж. Р. Р. Толкієн створює світ особливих смислів, що вступає в зв'язки і відносини з іншими світами, тобто предметом нашого дослідження стає не тільки вивчення просторових координат та особливостей їх організації, але і перехід просторових номінацій в інші сфери життя (культуру та історію, їх взаємодія і взаємозумовленість).

2.2 Макро- і мікротопонімія віртуального простору «Володаря Перснів»

Віртуальний простір може бути представлений і вивчений за допомогою просторових, часових, кількісних, етичних та інших параметрів. На його формування впливають екстра- та інтралінгвістичні фактори, що визначають особистість творця. Специфіка віртуального простору Дж. Р. Р. Толкієна в тому, що він, будучи філологом, велику увагу при структуруванні свого простору приділяв мовними даними, особливе місце серед яких займають власні назви.

У традиційній ономастиці особливе місце займає проблема розмежування мікро- і макросистем. У роботах Ю. А. Карпенко [Карпенко

1975] протиставлення мікро- та макро- досліджується на матеріалі топонімії і носить кількісний характер, оскільки назви дрібних топооб'єктів носять назви мікротопонімів: наприклад, макротопонімом можна назвати урбаноніми (за класифікацією Н. Б. Подольскої) – найменування об'єктів усередині населеного пункту, в той час як мікротопонімією прийнято вважати агороніми – назви міських площ, ринків; годоніми – назви вулиць і т.ін. [цит.за: Аникіна 1988, с. 5]

У статті М. Е. Рут досліджує макро- і мікротопонімію в руслі лінгвістичного антропологізму, виділяючи в якості критерію для розмежування макро- і мікросоціум. Як зазначає автор, «макроонімікон являє собою частіше перелік, чим систему, його одиниці тяжіють до офіціалізації, легко втрачають мотиваційне значення, перетворюючись на формальний звукокомплекс і здатні до розвитку конотативної семантики» [Рут 2005, с. 20]. Під поняттям макросоціума можна розуміти як все людство (враховуючи при цьому міжнародну ономастику, як то: систему іменувань об'єктів зоряного неба в астрономії або племінних тварин у зоонімів), так і окремий соціум (при цьому ономастичні одиниці виявляються носіями етнолінгвістичної інформації).

Мікрооніми мають яскраво вираженою вмотивованість, тяжіють до розвитку народоетимологічних асоціацій, легко варіюються, всі члени мікросоціуму знають один одного і наслідують традицією побудови свого ономастикону. Крайньою ситуацією ономастичного мікросоціуму є індивідуум; вибудована ним ономастична система неминуче стикається з іншими всередині мікросоціумів, в результаті індивідуум виявляється носієм ряду мікросистем, усередині яких його власна роль як творця може бути різною: авторитарною або підпорядкованою чужому авторитету чи традиції [Рут 2005, с. 20].

Говорячи про макро- і мікросистеми віртуального простору, слід нагадати про принципову різницю ономастики реальної і віртуальною : віртуальний онім спочатку концептуальний, наповнений різною екстра - та

інтралінгвістичною інформацією, яка закладена автором – творцем віртуального світу. Під макротопонімією віртуального простору «Володаря Перснів» Дж. Р. Р. Толкієна ми маємо на увазі топоніми на загальнолітературній мові (під яким нами розуміється сучасна англійська, тому що автор твору, як уже зазначалося нами вище, створює розгорнуту систему мов), значущі при побудові світу твору в цілому і відомі кожному з жителів Вторинного світу: *Middle-earth, Mordor, The Old Forest* та ін.

Усередині мікротопонімії «Володаря Перснів» можна виділити два класи:

1) мікротопоніми, значущі для представників окремого соціуму: *the Shire, Hobbiton, Bag End, Archet, Combe, Bree* для хоббітів; *Dale* «Підгірне царство», *the Misty Mountains* «Імлисті гори» для гномів і т.п.;

2) мікротопоніми, назви яких походять з інших мов:

- поєднання кельтської і сучасної англійської: *The Chetwood* (*Chet* – кельтське «ліс» + *wood* – англ. «Ліс»); *Breehill* (*Bree* – кельтське «пагорб» + *hill* – англ. «Пагорб»);

- поєднання давньоісландської і сучасної англійської: *Mirkwood* (*Mirk* – походить від давньоісландської “*myrkvi*” + *wood* – англ. «Ліс»);

- поєднання давньоанглійської і сучасної англійської: *The Gladden Fields* (давньоанглійське “*glaedene*” – «ірис» + сучас. англійська *field* – «поле»);

- назви на ельфійських мовах, створених Дж. Р. Р. Толкієном:

а) а) мовою Сірих ельфів: *Anion Sul* – «Холм вітру»;

б) на сіндарінській (Елдарінська гілка Ельфійської мовної сім’ї): *Bardnduin*, від “*baran*” – «коричневий, жовто-коричневий» + “*duin*” – «річка»; *Mithei ihel*, від “*Mithei*” – «блідо-сірий» + “*ihel*” – «джерело» [Толкієн 1991].

Критерієм для розмежування макро- і мікротопонімії віртуального світу може також служити розгляд макро- і мікросистем з точки зору семіотики. На думку М. В. Голомідової, «сучасна семіотика, вивчаючи простір як

змістотворну форму, робить акцент на антропоцентричному змісті, на суб'єктивному компоненті просторового виміру. Сенс простору постає як «величина», похідна від людського тлумачення предметного, мовного, матеріально заповненого світу у засобах знакових систем, як надбудовна семантика, витягнута з принципів компонування знакових одиниць, що виконують функцію засобу в когнітивному процесі розчленування і збирання світу. Особливий напрямок семіотичних вишукувань – смислове акцентування простору, семіосфери, представлені складною сукупністю знакових систем, що пересікаються та перегукуються, динамічно розгорнутих у людській діяльності» [Голомидова 1998, с. 56]. Враховуючи сказане, можна виділити кілька семантичних ключів, або кодів, до інтерпретації віртуального простору:

1) код ландшафтно-розпізнавальний (виокремлює складові його предметів, встановлює зв'язки і відносини між ними, реалізується як вказівка на індивідуальні відмітні властивості ландшафту);

2) соціально-функціональний код (передбачає інтерпретацію простору в зв'язку з подіями поточної комунікації і направляє на сприйняття місць, що мають фіксовану соціальну функцію);

3) соціально-символічний код (пов'язаний «з ідеєю деякого змісту, який, у свою чергу, служить планом вираження для іншого, як правило, більш цінного змісту») [Лотман 1996, с. 27].

Макротопоніми віртуального простору мають кожен з перерахованих вище кодів: макротопонім *Middle-earth* на рівні ландшафтно-розпізнавального коду містить відсилання до «центру, середини», соціально-функціональний код вказує на важливість даної території для всіх героїв твору, соціально-символічний код реалізується в контексті змісту художнього тексту.

Мікротопоніми не мають такої здатності, семіотичні коди реалізуються в різних топонімах: ландшафтно-розпізнавальний код виокремлюється в таких топонімах, як *The North Kingdom*, *Soulfarthing*, *Wilder-land*, *Bywater*,

East-west Road та ін, соціально-функціональний можна дешифрувати в топонімах *Hobbiton, The Gladden Fields, The Marish, Bag End, Greenfields* і т.д.; соціально-символічний код закладений в наступних географічних назвах: *The River Hoarwell, Longbottom, Loudwater, Wilder-land, The Misty Mountains, Woodhall* та ін.

Семантичні коди можуть частково перетинатися, не стільки конкуруючи, скільки доповнюючи один одного в якості деяких стійких формул, що дозволяють розрізнити смислові рівні або різні концепції сприйняття віртуального простору.

2.3 Структурно-семантичні особливості топонімів в епопеї Дж. Р. Р. Толкієна

Топонімія віртуального простору може бути класифікована і описана, як і топонімія реальних об'єктів. Типологічна класифікація, яка обрана нами для опису структурно-семантичних особливостей топонімів епопеї Дж. Р. Р. Толкієна «Володар Перснів», припускає наступні етапи аналізу :

1. Структурна класифікація (по кількості вхідних в топонім компонентів).

Ця класифікація є початковим етапом будь-якого дослідження. За цією ознакою у віртуальному просторі «Володаря Перснів» можна виділити такі типи топонімів :

а) однослівні, які умовно можна розділити на:

- власне однослівні: *Dwimordene, Fangorn, Isengard, Orthanc, Mordor, Moria, Gondor, Rohan, Anduin, Rivendell, Kdoras, Mirkwood, Mund-burg, Lothlorien;*

- поєднання іменника і службового слова – артикля: *The Baranduin, the Fntwash, The Wilhywindle* (назви річок), *the Mark, The Chet-wood* (назви

обширних місцевостей), *The North- , Fast- , West-South-farthing* (назви долин в Хоббітанії, які ототоженні зі сторонами світу);

б) двослівні, що підрозділяються на наступні групи:

- конструкція С + С, тобто до складу топоніма входять два іменника, що виражають відносини : означальні (складаються із 2 іменників у загальному відмінку): *The Death Down, Blackroot Vale, Ringlo Vale, Minas Tirith, Sam Gebir, the Rath Celerdain, Dol Amroth*;

- приладдя (іменник у присвійному відмінку або of конструкція): *the Lampwrights 'Street; Dunn's Tower, Helm's Dike, Wizard's Vale; the Battle of the Peak, the Fords of Imladris, the lower of Guard, the Hold of Dunharrow*;

- конструкція П + С. Дуже поширені конструкції типу прикметник + іменник (П + С): *the Old Guesthouse, the Green Hills, the Golden Wood, the Misty Mountains; the White Mountains*;

в) трислівні: *the valley of the Fynn Muiy*.

2. Семантична класифікація :

а) топоніми антропонімічного походження: *the Shire; the Dniadan Forest; Paths of the Dead; the Tombs; the House of the Stewards, the Houses of Healing; Shelob 's tunnel*;

б) топоніми, що характеризують властивості і ознаки об'єкта:

- колір: *the Redhorn Gate, the Green Hills; the Green-way Weathertop*;

- величину і особливості ландшафту: *the Chetwood*;

- місце розташування: *the Cross-roads; Bywater; South Milien*;

- рослинність і тваринний світ: *the Swanheet river; the Golden Wood; Woody End*;

- предмети навколишньої дійсності: *the Mountain of Fire; Stonewain Valley; the Cleft*.

В. А. Ніконов виділяє у значенні топоніма три плани: дотопонімічний, топонімічний та оттопонімічний [Ніконов 1974, с. 26]. Національно-культурна обумовленість народу проявляється у процесі топонімізації

апеллятиву або запозичення топоніма; дотопонімічне значення, «внутрішня форма» топоніма, його етимологія, у тому числі і «народна», не завжди відповідає дійсності, входить до фонові знання носіїв мови. Наприклад, людині, знайомому зі скандинавською міфологією, нескладно буде впізнати в топонімі *Middle-earth* (буквально «середина землі») Середзем'я центральну, заселену людьми і освоєну частину простору – Мідгарда.

Топонімічне значення, крім мінімальної інформації-вказівки на об'єкт, може містити відомості про об'єкт, добре відомий в данній національно - культурної спільності (але не завжди відомий за її межами).

Для мешканців Хоббітанії, чиї володіння тягнулися “... *Forty leagues it stretched from the Fox Downs to the Brandywine Bridge, and fifty from western moors to the marches in the south*”, всі топоніми їх маленької країни значимі і зрозумілі, в той час як інший світ є відштовхуючим і страшним. Міста *Michel Delving, Archet, Combe, Staddle*, знайомі кожному Хоббіту, не несуть ніякої інформації для мешканців Середзем'я.

Оттопонімічне значення, що виникає в результаті висунення на перший план певних окремих ознак позначуваного об'єкта, є логічним продовженням того образу об'єкта, який є актуальним в масовій свідомості носіїв мови, і є яскравою демонстрацією соціальної детермінованості оттопонімічного словотворення. Однак найбільший інтерес представляє те оттопонімічне значення, ті конотації, котрими обростає топонім в національній свідомості. Так, значуща для всіх жителів Середзем'я назва «Мордор» викликає однакову реакцію – страх, що межує з жахом:

“From Mordor, Barliman, if that means anything to you”.

“Save us!” cried Mr. Butterbur turning pale; the name evidently was known to him. “That is the worst news that has come to Bree in my time”.

Угрупування загальновідомих топонімів за тематичним принципом у творі Дж. Р. Р. Толкієна може йти по двох лініях:

а) за денотативним значенням, тобто за характером об'єктів, що позначаються (назви особливостей рельєфу, гідроніми, ойконіми,

урбаноніми) – *Неторний Шлях*: «Але Північний Край давно спорожнів, і північний шлях заріс травою: прігоряни називали його Неторним Шляхом» *Троллисте Плато, річка Чістолесіца, Підгірне Царство, річка Заверт* та ін. [Tolkien].

б) за конотацією, що асоціюється з історичними подіями, особливостями культури тощо, незалежно від характеру предмету, що позначається (*Глухомань, Роздав, Заводь, Лихолісся і т.ін.*).

Отже, топоніми віртуального простору – це імена зі свідомо просторовою семантикою, які можуть бути виявлені і охарактеризовані за допомогою квантитативної, синтаксичної, морфологічної та семантичної класифікацій. На зміст і вибір топонімів епопеї «Володар Перснів» великий вплив мають прагматичні фактори: географічні умови (*Приречено, Береговіна, Темноводна долина, Норгорд, Землеройськ та ін.*), історичні події, пов'язані як із заселенням даній території (*Середзем'я, Хоббітанія, Гондор, Ристанія*, які названі на честь мешканців – *хоббіти, гондорці, ристанійці*), так і з світоглядом жителів (*Лихолісся, Шлях Мерців, Мертва гора і т.ін.*).

Крім того, в основі топонімів віртуального простору лежать не тільки абстрактні знання про події та ситуації, а й особистісні знання жителів Середзем'я, акумулюючи їх попередній індивідуальний досвід, установки і наміри, почуття і емоції, що знаходить вираз переважно в метафоричних назвах топонімікона «Володаря Перснів» [Зайчук 2012; Кушнір 2014; Кушнір 2016].

2.4 Метафоричні назви в топонімії віртуального простору «Володаря Перснів»

Таємниця метафори приваблювала до себе найбільших мислителів – від Аристотеля до Руссо і Гегеля. «Протягом історії риторики метафора

розглядалася як щось на зразок вдалого виверту, заснованого на гнучкості слів, як щось доречно лише в деяких випадках і потребує особливого мистецтва і обережності» [Блэк 1990, с. 153]. Ряд вчених [Уилрайт 1990; Арутюнова 1999; Гурская 1996] стверджували, що метафора заснована на неясних аналогіях і являє собою «розсадник аналогічного в мові».

Метафора в сучасному розумінні – це вживання слова, що позначає певний клас об'єктів, явищ, дій, ознак, для характеристики або номінації іншого, схожого з даними, класу об'єктів або індивідів. На думку В.Г. Гака, метафора – «універсальне явище в мові. Її універсальність проявляється в просторі і в часі, у структурі мови і в функціонуванні. Вона властива всім мовам і в усі епохи, вона охоплює різні аспекти мови і виявляється у всіх його функціональних різновидах» [Гак 1998, с. 194].

Протиріччя уявної простоти визначення та реальної складності явища породило безліч думок про метафори. М. Блек, узагальнивши існуючі погляди, затвердив за метафорою звання одного з центральних об'єктів лінгвістичної філософії: «Фокус метафори служить для передачі змісту, який, в принципі, може бути виражений буквально. Автор використовує метафору замість слова, завдання читача – здійснити зворотну заміну: на основі буквального значення метафори встановити буквальне значення слова. Розуміння метафори подібно дешифруванню коду або розгадування загадки» [Блэк 1990, с. 153].

Інтерес до метафори сприяв, по-перше, зміщенню її вивчення з філології (риторики, стилістики, літературної критики), в якій превалювали аналіз і оцінка поетичної метафори, в галузь вивчення практичної мови і в ті сфери, які звернені до мислення, пізнання і свідомості, а по-друге, до їх взаємодії, що слугувало розвитком когнітивної лінгвістики. Когнітивний аспект дослідження метафори представлено в роботах Дж. Лакоффа і М. Джонсона. У всіх своїх роботах Дж. Лакофф піддає значній критиці класичну теорію метафори, оскільки остання розглядала метафору як явище мови, а не думки [Lakoff]. Крім того, Дж. Лакофф вважає класичну теорію

неспроможною, оскільки вона виключає метафоричні вирази з повсякденного вжитку, даючи таке визначення поняттю метафора: «Слово метафора визначалося як нове або поетичне вираження, в якому одне або кілька слів вживаються поза загальноприйнятого значення для того, щоб висловити подібне поняття» [Lakoff].

Згідно Лакоффа, метафоричні вирази породжує свідомість, а не мова, їх джерелом є асоціативні зв'язки, що перетинають концептуальні галузі [Lakoff]. У результаті своїх досліджень Дж. Лакофф приходять до нового визначення слова «метафора»: «Слово метафора починає вживатися в значенні перетину ряду понятійних областей в концептуальній сфері» [Lakoff].

Філіп Уілрайт у роботі «Метафора и реальность», розвиваючи власну теорію метафори, на основі аналізу етимології слова «метафора» запропонував описувати процес переміщення при метафоризації як «семантичний рух», оскільки «рух (*phora*)», включений в значення цього слова, є саме семантичним рухом – той, подвійний акт розповсюдження і з'єднання, що відбувається в уяві, який позначає сутність метафоричного процесу» [Уілрайт 1990, с. 83]. Слідом за Ф.Уілрайт і низкою вітчизняних лінгвістів ми розглянемо метафоричні переноси в сфері семантики, яка дозволить нам представити топонімію віртуального простору в новому ракурсі.

Питання про метафоричні назви в топонімії віртуального простору «Володаря Перснів» становить частину складної проблеми принципів номінації географічних об'єктів і досі спеціально не розглядалося, що пояснюється рядом причин, і насамперед, відсутністю достатньо чітких критеріїв для виділення топонімів – метафор з ряду експресивно-образних назв.

Виявлення топонімів-метафор «Володаря Перснів» дає великі можливості для дослідження питання про відображення властивостей об'єкта в назві, що містить приховане порівняння об'єкта з яким-небудь предметом

або явищем дійсності. Сутність метафори полягає в тому, що ознака об'єкта, покладена в основу порівняння, виражається найбільш повно, і при цьому топонім співвідноситься з типом географічних об'єктів.

Це порівняння засноване на одному з ознак даного об'єкта. При аналізі топонімів-метафор часто важко встановити, які реальні ознаки були покладені в основу номінації. Отже, потрібна додаткова інформація про форму та якості об'єкта.

Гідроніми. Випадків метафоричних назв в цьому класі об'єктів дуже небагато. Всі вони характерні для невеликих об'єктів (річок, озер).

Метафори у гідронімах виникають на підставі таких властивостей об'єктів:

1) за характером шуму води і швидкості течії: *the River Hoanvell* (річка Буйна); *the Loadwaier* (річка біснுவатих);

2) за ознакою якості води: *the Greyflood, the Silverloode; the Morthond-Blackroot*;

3) за конфігурацією русла: *the Withywindy; Deeping-coomb, the Deeping-stream*.

Частіше, ніж у річковій гідроніміці, метафори зустрічаються в назвах озер і болот. У цьому випадку найбільш звичайні порівняння за характерною формою: *the Long Lake* (Довге озеро) або за якими-небудь якостями: *the Deep, Dead Marshes*.

Ороніми У ороніми метафори ґрунтуються на ознаці гори характерної форми: 1) метафори, що підказують характер вершини: *Thrihyme* (троєверхий Трайгірн); *Zirakzigil, the pinnacle of the Silverline* (Зіракзігіл, інакше Среброг), *Weathertop* (гора Заверт), 2) метафори, що виникли на основі схожості з явищами природи, небесними тілами: *the Misty Mountains* (Імлисті гори); *the Mountains of Lune* (Місячні гори), 3) «колірні» метафори: *the White Downs* (Світле нагір'я); *Parlh Galen* (Зелений Луг); 4) метафорична назва, що містить уявлення про місце вчинення містичних ритуалів, культове місце: *Derndingle* (Тайнодол).

Отже, метафоричні переноси, що виникають в топонімах віртуального простору «Володаря Перснів», переважно відносяться до назв річок і водойм різного типу та гірські вершини. У цьому немає нічого дивного, так як лексеми «ріка» і «гора» зближуються з двома стихіями, першоелементами Всесвіту: «ріка» як символ води, а значення «гора» співвідноситься зі значенням вогонь, горіти (гора як вмістилище душ: поняття ж душі співвідноситься з поняттям вогню).

ВИСНОВКИ

Топонімісти відзначають, що при дослідженні географічних назв можливо відновити риси історичного минулого населення території, яка вивчається, визначити межі розселення, виявити місця поширення мов, з'ясувати географію народної культури, економічних центрів, торгових шляхів, імен, прізвищ колишніх землевласників. Топоніми є історією, вираженою засобами мови, тобто в топонімії відображаються найважливіші етапи історії матеріальної і духовної культури народу, який її створив.

Топонімія віртуального простору унікальна тим, що вона є відображенням моральних, етичних і естетичних поглядів однієї людини – автора Вторинного світу, вона експлікує його пристрасті та особливості світобачення. Віртуальний простір це передусім простір не фактичний, а існуючий в нашій уяві, протипоставлений об'єктивній реальності; це система орієнтирів, за допомогою яких людина визначає місцезнаходження предметів, їх тотожність чи нетотожність по відношенню один до одного і, найголовніше, визначає своє місце серед інших явищ буття.

Категорія локальності реалізується в тексті епопеї за допомогою дієслівних сполучень, які передають статичну і динамічну характеристику простору, предметної лексики з локальною семою, географічних термінів, детермінант місця, номінативних пропозицій з просторовою семантикою, проте домінує, безумовно, топонімікон.

В основі орієнтирів віртуального простору «Володаря Перснів» лежить унікальний лінгвістичний дар, яким володів письменник – дар мовотворення, створення вигаданих мов. Виходячи з внутрішньої форми слова, автор створює значущі і функціонально наповнені імена, які будують власну естетичну концепцію. Вони мають внутрішній сенс, завдяки якому органічно включаються в сюжет.

Створення мов привело Дж. Р. Р. Толкієна до витворення власної міфології. Особливе місце в міфології Дж. Р. Р. Толкієна займають власні назви, і оскільки епопею «Володар Перснів» ми розглядаємо в якості віртуального простору, то імена топонімів у творі є предметом вивчення такої науки, як віртуальна ономастика.

Враховуючи активний розвиток ономастики і широкий інтерес філологів до даної галузі лінгвістичного знання (внутришньонаукові передумови), а також сучасні потреби суспільства: глобальна комп'ютеризація всіх галузей антропологічної діяльності, інтеграція споріднених наукових дисциплін і т.п. (екстранаукові), ми знаходимо можливим говорити про поняття «віртуальна ономастика».

Віртуальна ономастика – особливий напрямок ономастичних досліджень, що вивчає сукупність власних назв у віртуальній реальності, під якою ми розуміємо твори жанру “*fantasy*” і простір Інтернету.

Шлях осмислюється в поезиці Дж. Р. Р. Толкієна як глибинно індивідуальне утворення, пошук, особисто-вольове пізнання, випробування, повернення або спокутування, і це знаходить своє вираження в мовній стихії героїв, бо це поняття з системи ментальних ресурсів свідомості – ключове для розуміння національного менталітету.

На рівні структурно-семантичних особливостей топонімів віртуального простору Дж. Р. Р. Толкієна можна виділити такі різновиди за структурою (за кількістю вхідних в топонім компонентів): однослівні, двослівні, трислівні.

При семантичній класифікації ми виділяємо: топоніми антропонімічного походження та топоніми, що характеризують властивості і ознаки об'єкта: колір, величину і особливості ландшафту, місце розташування, світ тварин і рослин, предмети навколишньої дійсності.

При розмежуванні макро- і мікротопонімів віртуального простору «Володаря Перснів» Дж. Р. Р. Толкієна ми підводимо під макротопоніми на сучасній англійській мові одиниці, значущі при побудові світу твору в цілому і відомі кожному з жителів Вторинного світу.

У мікротопонімії «Володаря Перснів» можна виділити два класи онімів: мікротопоніми, значущі для представників окремого соціуму та мікротопоніми, назви яких походять з інших мов: поєднання кельтської давньоісландської, давньоанглійської і сучасної англійської та назви на ельфійських мовах: сероельфійській та сіндарінській.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

СПИСОК ТЕОРЕТИЧНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агеева Р. А. Происхождение имен, рек и озер. Москва : Наука, 1985. 144 с.
2. Аникина М. Н. Лингвострановедческий анализ русских антропонимов : (личное имя, отчество, фамилия) : автореф. дис. ... канд. филол. Наук : 10.02.04. Москва, 1988. 14 с.
3. Антропова Е. Антропологос в киберпространстве или сублимация трансцендентального субъекта в материальную субъективность. Томск, 2000. 178 с.
4. Апресян Ю. Д. Образ человека по данным языка: попытка системного описания. *Вопросы языкознания*. 1995. №1. С. 37–67.
5. Арделян О. В. Топоніми у складі фразеологічних одиниць як знаки англійської етнокультури. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. 2019. Т.2. №38. С. 41–44.
6. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека : монография. Москва : Языки русской культуры, 1999. 911 с.
7. Белецкий А. А. Лексикология и теория языкознания : (ономастика). Киев : Изд. Киевского университета, 1972. 209 с.
8. Березович Е. Л. Русская ономастика на современном этапе: критические заметки. *Известия Академии наук : Серия литературы и языка*. 2001. Т. 60. №6. С. 34–46.
9. Блэк М. Метафора. *Теория метафоры* : сб. Науч. Трудов / под общ. редак. Н. Д. Арутюновой. Москва : Прогресс, 1990. С. 153–172.
10. Бондалетов В. Д. Русская ономастика. Москва : Просвещение, 1983. 224 с.

11. Введенская Л. А., Колесников Н. П. От собственных имен к нарицательным : учеб. Пособ. Москва : Просвещение, 1989. 143 с.
12. Воркачев С. Г. Национально-культурная специфика концепта любви в русской и испанской паремиологии. *Филологические науки*. 1995. №3. С. 56–67.
13. Гак В. Г. Языковые преобразования. Москва : Языки русской культуры, 1998. 768 с.
14. Галюк Н. С. Основні етапи вивчення імені власного в історії лінгвістики. *Вісник ЗДУ. Філологічні науки*. Запоріжжя : ЗДУ, 2002. № 3. С. 41–45.
15. Герд А. С. Введение в этнолингвистику : учебное пособие. Санкт-Петербург : Языковой центр СПбГУ, 1995. 91 с.
16. Голомидова М. В. Искусственная номинация в ономастике. Екатеринбург: Изд-во Урал. Гос. Пед. ун-та, 1998. 232 с.
17. Голуб Л. Теоретичні засади дослідження поетичного ономастикону. *Актуальні проблеми філософії та перекладознавства*. 2013. Вип. 6 (3). С. 42–49.
18. Гумбольдт В. фон. Избранные труды по языкознанию. Москва : Прогресс, 1984. 400 с.
19. Гурская Ю. А. Ключевые имена национальных культур как свернутые диахронические национально-культурные тексты. *Язык и культура: материалы IV междунар. конф.*, г. Москва, 28–30 ноября 1996 г. Москва, 1996. Ч. 2. С. 53–59.
20. Дмитриева Л. М. Русская топонимическая система: формирование, функционирование, отражение в сознании. *Ономастика Поволжья : сборн. Тезисов докл. IX междунар. конф.*, г. Волгоград, 9–12 сентября 2002 г. Волгоград : Перемена, 2002. С. 149–152.
21. Дмитриева Л. М. Самоорганизация региональной топонимической системы. *Ономастика в кругу гуманитарных наук: материалы междунар. науч. Конф.*, г. Екатеринбург, 20–23 сентября 2005 г. Екатеринбург, 2005. С. 41–43.

22. Ефанова Л. П. Духовная культура переселенцев сквозь призму микропонимии. *Русский язык и активные процессы в современной речи: материалы всероссийской научно-практической конф.*, г. Ставрополь, 19 окт. 2003 г. Ставрополь: Сервисшкола, 2003. С. 140–143.
23. Желєзняк І. М. Про деякі лінгвістичні ознаки власних назв. *Мовознавство*. 2001. № 1. С. 13–18.
24. Зайчук К. В. Особливості відтворення ономапопеїчних дієслів говоріння у перекладах роману «Володар перснів» Дж. Р. Р. Толкіна українською та російськими мовами. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2012. Вип. 4. Ч. 2. С. 63–69.
25. Зеленський П. Г. Топоніміка США (індіанська спадщина). *Іноземна філологія*. 1988. Вип. 89. С.38–44.
26. Зосімова О. В. Прецедентні топоніми в неофіційних назвах американських міст і штатів. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Філологічні науки*. 2016. Вип. ІХ. С. 61–68.
27. Кабаков Р. И. «Повелитель Колец» Дж. Р. Р. Толкина и проблема современного литературного мифотворчества : автореф. дис. ... канд. филол. Наук : 10.02.04. Ленинград, 1989. 23 с.
28. Карпенко Ю. А. Теоретические основания разграничения собственных и нарицательных имен. *Мовознавство*. 1975. №4. С. 46–50.
29. Карпицкий Н. Онтология виртуальной реальности. URL : <http://tvfi.Narod. Ru/virtual. Htm>, 1999 (дата звернення: 15.19.2020).
30. Катермина В. В. Личное имя собственное: национально-культурные особенности функционирования (на материале русского и английского языков) : автореф. дис. ... канд. филол. Наук : 10.02.04. Краснодар, 1998. 28 с.
31. Керимбаев Н. А. Типы ономастической номинации и национальная культурная традиция в именовании географических объектов. *Исторические названия – памятники культуры* : сб. матер. II всесоюз. науч.-практич. конф., г. Москва, 16–18 мая 1991 г. Москва, 1991. Вып. 2. С.82–87.
32. Коваленко Ю. Д. Когнитивная категория художественного

пространства и ее репрезентация в романе М.А. Булгакова «Белая гвардия»: автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.02. Омск, 2002. 22 с.

33. Колесова Е. А. Лексика пространства в фольклорных текстах (на материале заговоров): автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.02. Санкт-Петербург, 2002. 16 с.

34. Кошелев С. Л. Философская фантастика в современной английской литературе (романы Дж. Р. Р. Толкина, У. Голдипга, К. Уилсона 50–60-х гг.) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.01.05. Москва, 1983. 16 с.

35. Кубрякова Е. С. Роль словообразования в формировании языковой картины мира. *Роль человеческого фактора в языке . Язык и картина мира.* Москва : Наука, 1988. С. 141–172.

36. Кушнір Л. О. Авторська лексика роману Дж. Р. Р. Толкіна «Володар пернів»: лінгвістичний статус та класифікація. *Мова і культура.* Київ, 2014. Вип. 17. Т. 1 (169). С. 58–65.

37. Кушнір Л. О. Відтворення авторської лексики штучних мов Дж. Р. Р. Толкіна в українських перекладах. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Перекладознавство та міжкультурна комунікація.* 2016. Вип. 4. С. 22–29.

38. Лосев А. Ф. Философия. Мифология. Культура. Москва : Политиздат, 1991. 525 с.

39. Лотман Ю. М. Внутри мыслящих миров. Человек – текст – семиосфера – история. Москва : Языки русской культуры, 1996. 464 с.

40. Маковский М. М. Феномен табу в традициях и в языке индоевропейцев: Сущность, формы, развитие. Москва : Либроком, 2012. 280 с.

41. Мамонтова Н. Н. Имя и национальная культура. *Ономастика. Имя и культура. Книга 1. Ч. 1.* Москва, 1993. С. 47–57.

42. Марченко Н. В. Північнонімецькі топоніми слов'янського походження : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Київ, 2005. 19 с.

43. Матвеев А. К. Апология имени. *Известия Уральского гос.*

университета. Екатеринбург, 2001. № 21. С. 86–92.

44. Мурзаев Э. М. География в названиях. Москва : Наука, 1982. 176 с.

45. Никонов В. А. Задачи и методы антропонимики. *Личные имена в прошлом, настоящем, будущем: Проблемы антропонимики*: сб. науч. стат. / отв. ред. Н. А. Никонов . Москва: Наука, 1970. С. 33–56.

46. Никонов В. А. Имя и общество. Москва: Наука, 1974. 278 с.

47. Носов Н. А. Введение: перспективы виртуальной цивилизации. *Технологии виртуальной реальности. Состояние и тенденции развития*. Москва: ИТАР – ТАСС, 1996. С. 7–14.

48. Олейник В. К. Жанр фэнтези в литературе XX века. URL: <http://www.kulichki.com/tolkien/cabinet/about/oleynik.shtml> (дата звернения : 01.10.2020).

49. Орлянская Е. Г. Категория отчуждения и ее языковая онтология в современном немецком языке : автореф. дис. ... канд. филолог, наук. : 10.02.04. Иркутск, 2002. 17 с.

50. Потебня А. А. Труды. Символ и миф в народной культуре. Москва : Лабиринт, 2000. 480 с.

51. Робустова В. В. Антропонимическое прозвище в современном коммуникативном пространств. *Вестник МГУ. Сер. 19: Лингвистическая и межкультурная коммуникация*. 2008. №1. С. 120–130.

52. Родин А. Среда и событие. *Событие и смысл*. Москва : Институт философии РАН, 1999. С. 47–69.

53. Рут М. Э. К вопросу о макро- и микро- в ономастике. *Ономастика в кругу гуманитарных наук*: материалы международной конф., г. Екатеринбург, 20–23 сентября 2005 г. Екатеринбург : Изд-во Урал. гос. ун-та, 2005. С. 19–21.

54. Семів А. Р. Структурні та семантико-стилістичні особливості лексики аргю у сучасній французькій мові (на матеріалі мови преси) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.05. Київ, 2000. 19 с.

55. Серкова В. А. Топология метафизического пространства: Ф. Кафка «Замок». *Метафизические исследования. Культура : Альманах лаборатории*

метафизических исследований при философском факультете. СПбГУ, 1997. Вып. 4. С. 92–110.

56. Степанов Ю. С. В трехмерном пространстве языка (Семиотические проблемы лингвистики, философии, искусства). Москва : Наука, 1985. 239 с.

57. Суперанская А. В. Общая теория имени собственного. Москва : Наука, 1973. 366 с.

58. Супрун В. И. Ономастическое поле русского языка и его художественно-эстетический потенциал. Волгоград : Перемена, 2000. 172 с.

59. Супрун В. И. Ономастическое пространство Интернета. *Ономастика Поволжья* : сборн. тезисов докл. IX междунар. конф., 9–12 сентября 2002 г. Волгоград : Перемена, 2002. С. 18–20.

60. Тіліга А. Ю. Відтворення топоніміки як складової фантастичної художньої картини світу в англо-українських перекладах. *Філологічні трактати.* 2012. Т. 4. № 2. С. 114–118.

61. Толстой Н. И., Толстая С. М. Имя в контексте народной культуры. *Язык о языке* : сб. научн. трудов / под общ. руков.и редак. Н. Д. Арутюновой. Москва: Языки русской культуры, 2000. С. 597–624.

62. Томахин Т. Д. Топонимы как реалии языка и культуры (на материале географических названий США). *Вопросы языкознания.* 1984. №4. С. 84–96.

63. Топорова Т. В. Язык в зеркале культуры : древнегерманские двучленные имена собственные. Москва : Языки русской культуры, 1996. 253 с.

64. Уилрайт Ф. Метафора и реальность. *Теория метафоры*: сб. научн. трудов / под общ. ред. Н. Д. Арутюновой. Москва : Прогресс, 1990. С. 82–119.

65. Уракова Ф. К., Ирээдуй А. А. Имя собственное как языковая категория. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/imya-sobstvennoe-kak-yazykovaya-kategoriya> (дата обращения: 30.09.2020).

66. Успенский Б. А. Миф – имя – культура. *Избр. труды: Семиотика истории. Семиотика культуры.* Москва : Наука, 1996. Т. 1. С. 433–459.

67. Флоренский П. А. Мысль и язык. Имяславие как философская предпосылка. Москва : Правда, 1990. 512 с.
68. Фомин А. А. Литературная ономастика в России: итоги и перспективы . *Вопросы ономастики*. 2004. №1. С. 108–120.
69. Фомин А. А. О направлениях изучения литературной ономики. *Ономастика в кругу гуманитарных наук: материалы международной конф.*, г. Екатеринбург, 20–23 сентября 2005 г. Екатеринбург : Изд-во Урал. гос. ун-та, 2005. С. 54–57.
70. Хоружий С. О старом и новом. Из главы «Род или недород? Заметки к онтологии виртуальности». Санкт-Петербург : Алетейя, 2000. 178с.
71. Царалунга І. Б. Українські топоніми на -ани (-яни): автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01. Львів, 2006. 17 с.
72. Чернікова О. І. Звукосимволічна складова топоніму у творах Дж. Р. Р. Толкіна. *Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія : Лінгвістика і літературознавство*. 2010. Вип. XXIII. Ч. 2. С. 296–303.
73. Шишова Ю. Л. Лингвистическая объективация мифологема пути в современной англоязычной литературе: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. Санкт-Петербург, 2002. 14 с.
74. Щетинин Л. М. Имена и названия. Ростов-на-Дону : Изд. Ростовского университета, 1968. 210 с.
75. Яковлева Е. С. Фрагменты русской языковой картины мира (Модели пространства, времени и восприятия). Москва : Языки русской культуры, 1994. 344 с.
76. Auden W. H. The Quest Hero : Tolkien and the Critics. *Essays on J. R. R. Tolkien's "The Lord of the Rings"* / Edited by Neil D. Isaacs & Rose A. Zimbardo. London : University of Notre Dame Press, 1989. P. 40–61.
77. Foster R. The Complete Guide to Middle-Earth. From "The Hobbit" to "The Silmarillion" . New York : Ballantine Books, 1979. 248 p.
78. Fuller E. The Lord of the Hobbits I Tolkien and the Critics. *Essays on J.R.R.Tolkien's "The Lord of the Rings"* / Edited by Neil D. Isaacs & Rose A.

Zimbardo. London : University of Notre Dame Press, 1989. P. 17–39.

79. Kocher P. H. Master of Middle-earth. The Fiction of J.R.R. Tolkien. Boston : Houghton Mifflin Company, 1982. 387 p.

80. Kripke S. Naming and Necessity. *Amazon.com Barnes & Noble.com*
URL: <https://www.amazon.com/s?k=9780674598461&i=stripbooks&linkCode=qs>
(дата звернення: 16.08.2020).

81. Lakoff G. The Contemporary Theory of Metaphor.
URL : <http://terpconnect.umd.edu/~israel/lakoff-ConTheorMetaphor.pdf> (дата
звернення: 20.08.2020).

82. Linask L. Influences of the germanic and Scandinavian mythology in the works of J.R.R. Tolkien. *Учёные записки Тартуского государственного университета*. 1983. Вып. 646. С. 77–91.

83. Onomastics.URL: <http://en.wikipedia.org/wiki/Onomastics> (дата
звернення: 15.09.2020).

84. Searle J. Proper Names. URL: <https://canvas.brown.edu/courses/959435/assignments/5778732> (дата звернення: 04.04.2020).

85. Shippey T. The Road to Middle-Earth: How JRR Tolkien Created a New Mythology. 2003. URL: <https://www.amazon.com/Road-Middle-Earth-Tolkien-Created-Mythology/dp/0618257608> (дата звернення: 25.05.2020).

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

86. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. Москва : Советская энциклопедия, 1969. 608 с.

87. Краткий словарь когнитивных терминов / Е. С. Кубрякова и др.; под общ. ред. Е. С. Кубряковой. Москва : МГУ, 1996. 245 с.

88. Лингвистический энциклопедический словарь / глав. ред. В. Н. Ярцева. Москва : Советская энциклопедия, 1990. 685 с.

89. Подольская Н. В. Словарь русской ономастической терминологии / под ред. А. В. Суперанской. Москва : Наука, 1988. 192 с.

90. Chambers 21-st Century Dictionary. Cambridge: Cambridge University Press, 1998. 648 p.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ФАКТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ

91. Толкиен Дж. Р. Р. О волшебных сказках. Москва : Прогресс, 1991. 362 с.

92. Tolkien J. R. R. Guide to the Names in The Lord of the Rings. URL: <http://ce.sharif.edu/~safarinejad/files/books/jrr6.pdf>.(дата звернення: 13.06.2020).

93. Tolkien J.R.R. The Lord of the Rings. The Fellowship of the Ring. Book 1. Москва : Рольф, 2003. 288 p.

94. Tolkien J.R.R. The Lord of the Rings. The Fellowship of the Ring. Book II. Москва : Рольф, 2003. 256 p.

ПЕРЕЛІК ТОПОНІМІВ РОМАНУ ДЖ. Р. Р. ТОЛКІЄНА

THE FELLOWSHIP OF THE RING

BOOK 1

Prologue	Chapter 1. A Long-Expected Party	Chapter 2. The Shadow of the Past	Chapter 3. Three is a Company
Anduin	Bag End	Bag End	Bag End
Arnor	Bagshot Row	The Blue Mountains	Bagshot Row
Bag End	Brandyhall	Bywater	The Brandywine River
The Baranduin	Brandywine Bridge	Dale	The Brandywine Bridge
The Brandywine Brandywine Bridge	The Brandywine River	The Dark Tower East-west Road	Buckland
Brandy Hall	Bywater	Eregion	Bucklebury
Belfalast	Dale	Esgaroth	Bucklebury
The Bridge of Stonebovvs	Esgaroth	Hobbiton	Ferry
Bree	The Hill	The Gladden Fields	Bywater
Buckland Tlie	Hobbiton	The Great River	The Cracks of Doom
Chetwood	The Long Lake	The Grey Heavens	Crickhollov
Dale	Michel Delving	Middle-earth	Eastfarthling
Dunland	The Old Forest	Mirkwood	The Green Fields
Eriador East-farthling	Shire	The Misty Mountains	The Hill
Fornost	The Southfarthing	Mordor	Hobbiton
The Far Downs	Westfarthing	The North farthing	The Lonely Mountain
Gondor		The North Moors	The Lowlands of the Yale
The Great Bridge		Orodruin,	Middle-earth
Great Smials		The Fire Mountain	Mirkwood
Greenfields		Shire Westernesse	Rivendell
Green way		The Tower	Southfarthing
Greenwood		Wilderland	The Shire
The Great Grey Havens			Stock
Hobbiton			The Tookland
Longbottom			The Water-valley
Loudwater Lune			Woody End

The Marish
 Michel Delving
 Middle-earth
 Mirkvood
 The Mountains of
 Lune
 The Misty
 Mountains
 Norbury
 The North Kingdom
 The River Hoarwell
 Rivendell
 Shire
 Southfarthing
 Tharbad
 Took land
 Tuckborough
 Weathertop
 Westmarch
 Westfarthing
 The White Downs
 Wilderland

Woodhall

**Chapter 4.
 A Short Cut to
 Mushrooms**

Brandy Hall
 Buckland
 Bucklebury
 Bucklebury Ferry
 Crickhollow
 The East farthing
 The Ferry
 Hobbiton
 The Marish
 The Shire
 The Stock-brook
 Woodhall

**Chapter 5.
 A Conspiracy
 Unmasked**

Bag End
 The Brandy Hall
 The Brandywine
 The Brandywine
 Bridge
 The Buck Hill
 Buckland
 Bucklebury
 Budgefields
 Crickliollow
 The Ferry-Lane
 The Hedge
 The Heysend
 The High Hey
 Hobbiton
 The Marish
 The North Gate

**Chapter 6.
 The Old Forest**

The Barrow downs
 The Bonfire Glade
 The Brandywine
 River
 Bucklebury
 Crickhollow
 The Downs
 The East Road
 The Hedge
 Heysend
 The Old Forest
 The Shire
 The Withywindle

**Chapter 7.
 In the House of
 Tom Bombadil**

The Barrow-
 downs
 The Downs
 The East Road
 The Hedge
 The Old Forest
 The Shire
 Wights
 The Withywindle

The Old Forest
 Rushey
 The Shire
 Stock
 The Withywindle

**Chapter 8.
 Fog in the Barrow-
 Downs**

The Barrow-downs
 Barrow-wights
 The Brandywine
 Bree
 Cam Dum in the
 Land of Angmar
 The Downs
 The Forest
 The Hill
 The Road
 The Shire
 Westernesse
 The Withyvindle

**Chapter 9.
 At the Sign of the
 Prancing Pony**

Archet
 The Brandywine
 The Brandywine
 Bridge
 Bree Bnckland
 The Chetwood
 Combe
 The Downs
 The Eastfarthing
 The East Road
 The Great Seas
 The Greenway
 Michel Delving
 The Misty
 Mountains
 The Northern Lands
 The North Road
 The Shire
 Staddle
 The Town Hole
 The Westfarthing
 Archet
 Bag End
 Brandywine
 Bree Biickland
 The Downlands
 Eriador
 The Green way
 Hobbiton
 The Misty
 Mountains
 Mordor
 Rivendell
 The Road

**Chapter 11.
 A Knife in the Dark**

Angband (gates)
 Angmar
 Anion Sul
 Archet
 Bag End
 The Barrow
 Brandywine
 Bree
 Buckland
 Combe
 Chetwood
 Crickhollow
 The Downs
 The Elf-Kingdom
 Esgalduin (river)
 The Ford of Bruinen
 The Forest of
 Neldoreth
 Kingdom of Thingol
 The Loudwater
 Middle-earth
 Midgewater
 Marshers
 The Misty Mountains
 Mordor
 The Mountains of
 Terror
 The North Kingdom
 Old Forest
 Numenor
 Rivendell
 The Road
 The Shire
 The South Gate

**Chapter 12.
 Flight to the
 Ford**

Angmar
 The Baranduin
 The Brandywine
 River
 The Bridge of
 Mitheithel
 The Bruinen of
 Rivendell
 The Ettendales/
 The Ettenmoors
 The Ford of
 Bruinen
 The Greyflood
 The Hoarwell
 The Last Bridge
 The Loudwater
 Middle-earth
 Mordor
 The North
 Kingdom
 Rivendell
 The Road
 The Shire
 Weathertop
 The Wild
 The Wilderness

Sarn Ford	Staddle
The Shire	The Sundering Seas
Weathertop	Weathertop
The Wild	Westemesse

BOOK 2

Chapter 1. Many meetings	Chapter 2. The Council of EIrond	Chapter 3. The Ring Goes South	Chapter 4. A Journey in the Dark
The Barrow	Anion Sul	Anduin	Bag End
The Blessed Realm	Anduin	Azanulbizar	Barad-dur
Bree	Annuminas	Bag End	Caradhras
Dale	Argonath	Baraz	The Dark Tower
The Dark Tower	Arnor	Barazinbar	Dimrill Dale
Esgaroth	Bag End	The Black Pit	The Dimrill Gate
The Hall of Fire	The Barrowdowns	The Brandywine	Dol Guldur
The High Pass	The Black Land	Bree	The
The Hobbiton	Bree	Bundushathur	Dwarrowdelf
The Ford of Bruinen	Bruinen	Caradhras	The Elven Door
The Ford of Carrock	Buckland	Celebdil the White	The Gap of
The Ford	Crickhollow	Cloudyhead	Rohan
The Four Farthings	Dale	The Dimrill Dale	The Gate-stream
The Last Homely House	The Dark Tower	The Dimrill Stair	Gondor
The Lonely Mountain	The Dead Marshes	Dunland	Isengard
The Middle-earth	Deadmen's Dike	The Dwarrovvdelf	Khazad-dum
Mirkwood	Dol Guldur	Fanuidhol the Grey	Langstrand
The Misty Mountains	Doriath	Fiery Mountain	Lebennin
Mordor	Dunland	The Gap of Rohan	Michel Delving
The Old Forest	Edoras	The Gladden Fields	Middle-earth
Rivendell	Ered Nimrais	The Gladden River	Mirrormere
The Road	Eregion	Gondor	The Misty Mountains
The Shire	Eressea	The Great River	Moria
The Weathertop	The Ettenmoors	The Greyflood	The Redhorn Gate
The Wilderland	The Gladden Fields	The Hall of Fire	Rivendell
The Wild	Fornost	The Hoarwell	The Sirannon
	The Gap of Rohan	Hobbiton	The Stair Falls
	Gondor	Khazad-dum	
	Gorgoroth	Kheled-zaram	
	The Greenway	Kibil-nara	
	The Grey Havens	The Last Homely House	
	The Hill	The Lonely	
	The Hoarwell		

Hobbiton	Mountain
Imladris	Michel Delving
Isengard	Mirkvwood
Ithilien	The Mirrormere
Khazad-dum	The Misty
Lake Evendim	Mountains
The Lonely	Mori a
Mountain	Mordor
Lorien	Mount Doom
Middle-earth	The Mountains of
Minas Anor (Tower	Shadow
of the Setting Sun)	Nunduhirion
Minas Ithil (Tower of	The North Road
the Rising Moon)	The Redhorn Gate
Minas Morgul (the	The Redhorn
Tower of Sorcery)	Rivendell
Minas Tirith (the	Shathur
Tower of Guard)	The Shire
Mirkwood	The Silverlode
The Misty	Silvertine
Mountains	The White
Moria	Mountains
Mordor	The Wild
Morgul Vale	Wilderland
Mount Doom	Zirak
The Mountain of Fire	Zirak-zigil
The Mountain of	
Shadow	
The North Downs	
The North Kingdom	
Numenor	
The Old Forest	
Orodruin	
Orthanc	
Osgiliath	
The Riddermark	
Rivendell	
Rohan	
The Shire	
The South Kingdom	
Weathertop	
The Uttermost	
West Westemesse	
The White	

Mountains
The White Tower

**Chapter 5.
The Bridge of
Khazad-dum**

Bree
Dale
Dimrill Dale
Gondor
The Grey Gates
Mazarbul
The Misty
Mountains
Mirrormere
Moria
Mordor
The Shire
The Silverlode Udun

**Chapter 6.
Lothlorien**

Anduin the Great
The Bay of Belfalast
Caradhras
Celebdil
Celebrant
Cerin Amrotli
Dul Guldur
Dimrill Stair
Durin's Stone
The Dwarf Kingdom
The Golden Wood
Gondor
The Great River
Fanuidhol
Kheled-zaram
The Lonely
Mountain
Lorien
Lothlorien
Middle-earth
Mirkwood
The Mirrormere
The Misty
Mountains
Moria
Nimrodel
Rivedell
The Silverlode
The Shire
Weathertop
Westemesse
The White
Mountains

**Chapter 7. The
Mirror of Galadriel**

Caradhras
Caras Galadon
Celebron
The City of the Trees
The Dark Tower
The Galadrim
Gondolin
Khazad-dum
Kheled-zaram
Kibil-nala
Lorien
Lothlorien
Middle-earth
Minas-Tirith
Moria
Morgoth
Nargothrond
Rivendell
The Shire

**Chapter 8.
Farewell to
Lorien**

Anduin
The Brandywine
Caras Galadhon
The Dimrill Dale
Egladil
The Entwash
Fangom
The Forest River
The Galadrim
Gondor
The Great River
The Greyflood
Lothlorien
Lorien
Middle-earth
Minas Tirith
Mirkvood
Mordor
Moria
Mount Everwhite
Nen Hithoel
The Nindalf
Osgiliath
Rauros
Rohan
Sarn Gebir
The Silverlord
The Tindrock
The Wetwang

**Chapter 9.
The Great River**

Anion Hen
 Anion Lhaw
 Anduin
 The Bay of Belfalas
 The Brown Lands
 Caras Galadon
 The Emyrn Muil
 The Entvvash
 The Gates of
 Argonath
 Gondor
 The Great River
 Lorien
 Mirkvwood
 Minas Anor
 Minas-Tirith
 The Misty
 Mountains
 Mordor
 Moria
 Nimrodel
 The North Stair
 Numenor
 Rauros
 The Riddenmark
 Sarn Gebir
 The Shire
 The Silverlode
 The Tindrock Isle
 Toï Brandir
 Wilderland

**Chapter 10.
The Breaking of the
Fellowship**

Amon Hen
 Amon Lhavv
 Anduin
 Barad-dur
 The Burden
 The Dark Tower
 Emin Muil
 Ethir
 Gondor
 The Great River
 The Hill of the Eye
 The Land of Shadow
 Lothlorien
 Lorien
 Minas Morgul
 Minas Tirith
 Mirkvwood
 The Misty
 Mountains
 Moria
 Mordor
 Mount Doom
 Numenor
 Orthanc
 Osgiliath
 Parth Galen
 Rauros
 Rivendell
 The River
 Rohan
 The Shire
 Toï Brandir

**Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ**

Я, Чаусовська Марія Григорівна, студентка другого курсу, заочної форми навчання, факультету іноземної філології, спеціальність 035 філологія, освітньо-професійна програма: Мова і література (англійська), адреса електронної пошти chausovskaya97@gmail.com,

– підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Топонім як засіб створення віртуального світу (на матеріалі роману Дж. Р. Р. Толкієна «Володар перснів») відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомена;

– заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

– згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою Інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата _____ Підпис _____ ПІБ(студентка) _____